

BAJAI HONPOLGÁR

2004. november

XV. évfolyam 11. (169.) szám

Ára: 200 Ft

Ifj. Éber Sándor: Ősz

B. Horváth István: November

Acélkék égre oxidált nap
Fényrozsdá pereg vesztes tájra
Ránál időre, tére – tűnő
Évazak – ősz kilakoltatása

Szemek töcsüben jég feszül
Alatta képek melege ring
Emlék gyújt tüzet agyunkban
Körülfekszik szép halottaink

Udvaronc kutyák szőrbokrai...
Szél síkolt csöndet fűcsontváza
Rejtőzködő életet sejtet
Házfűlak hűvös havazása

Tél ez – hideg terrorja elől
Nyelvünkbe húzódnak szavaink
Lélekkel fűtött óvchelyen:
Testünkben álmodunk tavaszig

A gemenci kisvasút

Fél évszázaddal a Dunaártéri Állami Erdőgazdaság területe bő száz kilométernyi hosszúságban, Duna-földváltól a déli országhatárig nyújtózott el.

A hajdan kényelmesen kanyargó Duna egyenesre szabályozott vonalát és holtágait széles galéria-erdő övezte. A szorosa zárkózó szálfák rendje buja legelőfélék, bájós ligetekkel és magányosan mélyző fárólásokkal váltakozott. A bizonyára honfoglalás kori múltig visszatekintő dús vegetáció megmozgatta a művészi alkotóerőt is. Kodolányi Irói fantáziája hajdani, IV. Béla korában garázdálkodó szegénylegyekkel népesíti be a Mohács környéki ősvadont; Homoki-Nagy viszont a XX. század természetfil elidegenedett városaként bővülő el Gemenc állatvilágának mozivászona varázsolásával.

A kétszázharminc négyzetkilométernyi erdőrengeteg azonban nem csupán tájképi szépség hordozója, hanem tetemes gazdasági értékkel is bír. Láng hásti fái a papír- és cellulózipar, továbbá a gyufa-, fűtér-, fűstetemesgyártásnak és a pozdorjalemez előállításának alapanyagát szolgáltatják. A keményfák viszont a bútortiparnak biztosítottak nyersanyagot.

A Duna élővízével bőven itatta a szomasz erdőt, és gondoskodott az újratermelőző vegetáció felcseperedéséről. Csak hogy nyugtalan víze, mely kiszámíthatatlan szélességgel jelent meg az árterületeken, nagymértékben akadályozta az erdőmunkások tevékenységét. A fakitermelés közel háromnegyede ugyanis a hullámtér erdőiből került ki. Az árdások viszont felszattatták a talajt, és levomlásukat követően az utak még heteken át maradtak járhatatlannak. A traktorok vontmányai, a teherautók és lovaskocsik reménytelenül elakadtak a mély kátyúkban. Legfeljebb a lánctalpas erőgépek tudta magát átküzdeni a sűpdűdős dágványokon, de a nagy tömegű fa-

A kisvasút büszkesége, a „Rezet” gőzmozdony. Ötse kétszáz éve kezdte meg világhódító ádadalútját

anyag elszállítását nem lehetett erre a költséges üzemű járműtípusra alapozni. Másrészt szerfelett tetemes mennyiségű faanyag továbbításáról kellett gondoskodni, hiszen az évi termelés kb. kétszáz ötvenvagonos tehervonat rakományát tette ki. Olyan szállítási rendszert kellett kidolgozni, mely nagyobb mértékben független a Duna vízjátéka által előidézett viszontagságtól.

A folyamatos anyagmozgást biztosító modell tulajdonképpen már működött azon a területen, melyet az erdőgazdaság Frigyes-Albrecht főhercegtől örökölt meg. A Mohács alatt elterülő vidéken 1920 óta üzemel: egy hetvenhat centiméteres nyomtávolságú iparvasút-hálózat. Fán kívül mezőgazdasági termékeket fuvarozott, továbbá személyszállítást is végzett.

1953 előtt a Dunaártéri Erdőgazdaság területén csak 22 km hosszúságú vasúthálózat üzemelt. A sínpályanépités üteme akkor gyorsult fel, mikor 1953-ban egy fiatal erdőmérnököt, Tuzson Tihamért neveztek ki a vasutakat és hajókat irányító műszaki részleg vezetőjévé. A fejlesztő munka eredményességét a következő adatok jelzik. A pályák összhossza 1960-ban már 65 és 1966-ban 104 kilométer.

A rönkszállítás teljes folyamatosságát természetesen a vasút sem tudta biztosítani. A magas zöldár

ugyanis időnként elborította a vasúti pályát is, és érkezésekor, valamint levomlása idején helyenként megromlatta az alépítményt. A vasúti töltés a helyszínen kitermelhető homokból épült. Az erdőgazdaságnak mintegy hetvenfős, jól képzett munkacsoportja volt, mely a vasútpótlást, fenntartást és javítást végezte. A víz levomlása után végigjárták a sínpályát, a helyszínen bányászott anyagból újrazéptették a töltést, és helyreállították a rongált, alámosott szakaszokat. Míg az erdei utak szikládására hetegik kellett várni, a kisvasút már az irtásokra szállította a munkásokat, és elfuvarozta a kitermelt faanyagot.

A hálózatbővítés természetesen korántsem folyt olyan simán, mint azt bárki az előző adatsor számainak glédába állítása alapján vélhetné. A vasútfelújítás időszakaiknak ugyanis állandó kísérőjelensége volt az anyagihiány. Hiába készítette volna el a műszaki tervek a gazdaság, hiába biztosította volna a pénzügyi fedezetet, ha nem volt talpa és sínanyaga. A hiánygazdálkodás (a szűzörményet ezeknek az évtizedeknek általánosan használt kifejezése volt) a műszaki osztály vezetőjét arra készítette, hogy országos nyomozást folytasson megszüntetésre kerülő sínpályák után. Amennyiben az erdő- vagy bányamérnök kollégák arról értesíthették, hogy valamelyik vasútvonalat felszámolják, a meggyezésést követően haladéktalanul felvonult a helybelyre az bontószervezetekkel felszerelt bri-

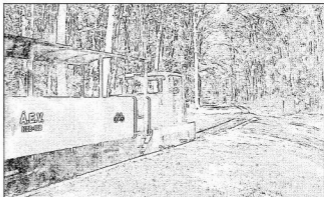
Tuzson Tihamér erdőmérnök, ny. főiskolai tanár és Barabás Tibor mérnök, a vasútiüzem vezetője

gád. Kihajtották a talpcsavárokat, felszedték a síneket és talpfákat, bevonaglózták és a bajai raklóba szállították az értékes zsákmányt. Mivel a kínálóban nem lehetett válogatni, az erdei vasút meglehetősen vegyes, 9-18 és 23 kg/m típusú sínszálakból épült. A pálya egymástól hetvenöt centiméterre elhelyezett, hatvanöt és kilenven kilogrammos betonelemekre támaszkodott. A masszív alapzathoz csavart síneken már ekkor is biztonságosan gürdülhetett a lassan haladó szerelvény, amikor a töltés menti töcsikből még fel sem száradt a vízszararadt víz.

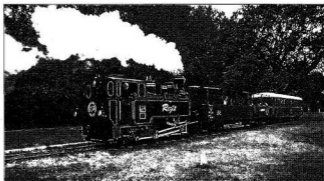
A vasúthálózat gerincét a pörboly-keseélyúsi fővonal alkotta, melyhez néhány mellékvágány csatlakozott. Kiépítettek azonban kilenc olyan rövidebb, 1,5-9 km hosszú vaspályát is, mely nem függött össze a fővonalal. Ezek egy része Duna-parti rakodókban végződött, ahonnan szállítmányok továbbították a kitermelt fanyagot. Mivel az izolált szakaszokra a kisvasút „saját lábán” el nem juthatott, a szükséges szállítóképesség biztosítása folyamatos tervező és szervező munkát igényelt. A mozdonyt és a vasúti kocsikat uszályon vitték a tethelyre, és ott csőrőszterkettel állították pályára. A lokomotív öt-hét tonna tömegű, tömött kis vasúzmoteg volt, ezért a desztandművelet nem csekély ügyességet és gyakorlottságot igényelt.

A gürdülőállomány 1960-ban hat darab ötven lóerős dízelmotorból meghajtott mozdonyból, szűzöt pár forgószáma rönszállítókból és húsz platós kocsiából állt. A vontató erőgépekbe hat fokozatú sebességválogató és irányváltót építettek be. Mivel a pályákon nem volt mozdonyfordító korong, a visszaúton a mozdonyvezető „rükvercre” váltott, és ugyanolyan sebességfokozatokat kapcsolhatott, mint az előrehaladás idején. Az erőgép aránylag kis teljesítménye jelzi az erdei vasút egy olyan eldnyös tulajdonságát, mellyel messze megelőzte közúton fuvarozó konkurensait. Míg a mozdony lóerőszáma csak egy tőredéke a benzínfűlő teherautóénak, a megmozgató tömeg többszörösen haladja meg a vetélytárs rakományának súlyát.

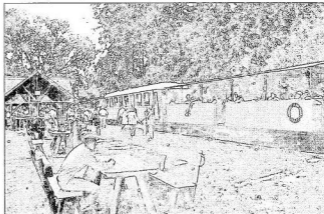
Mint az elmondottakból kitűnik, az erdei vasúthálózat egy része csak a gazdaság hajóparkjával együttműködve teljesíthette feladatát. Tuzson Tihamérnak az Erdő című szaklap 1961-es évfolyamában megjelent cikkéből tudjuk, hogy a bajai hajózási üzem új flottája két vontatóhajóból és négy, hat vagon teherbírású vasúzhajóból állott. A hajóparkot három, korosabb faszúly egészítette ki. Az ötvenes években épített vontatókat két neves erdőmérnök,

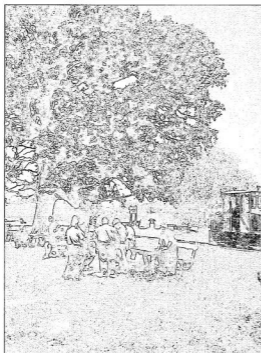
A dízelmozdony egy panorámakocsival

Ezt a fűtőszélét még egy gyorsvonat is megrígyelhetné

Szieszta a Malomtelep megállóhelyen

A vonat személyzete várja az erdei sétáról visszatérő utasokat

Vadás Jenő és Kis Ferenc nevére keresztelték. A géphajókat a balatonfűredi gyár az erdészek kívánságának megfelelően mindössze 75 cm merülési mélységűnek tervezte. A vasuszályok terheltségi állapotban ugyanilyen mélyre merültek. A rendkívül kicsi süllyedés biztosítása azért volt szükséges, mert a hajók jórészt a Duna mellékágaiban közlekedtek, ahol alacsony vízállásnál sok helyen leseledkedett a megfene-

lés veszedelme. Az akkori viszonyokhoz képest modern hajópark és az erdei vasút együttműködésével az erdőgazdaság fatermelésének mintegy harmada, évente ötvezer tonna fa jutott el a továbbszállítás végző MÁV rakodóbelyeire.

Tuzson Tibamér 1966-ban munkahelyét változtatott, és a rövidesen vizsgázódkodási főiskolai karrá alakuló felsőfokú bajai intézményben került tanári státuszba.

Az erdei vasút történetében most élőlépcsőnk néhány évizedet. A századvég tájéknak bekövetkezett változásokról **Barabás Tibor** mérnök szolgáltat információt. Huszonkét éve dolgozik az erdőgazdaságnál, és 1997 óta vezeti a vasút- és hajózási üzemegegeket.

A negyven év előtti nagy fellendülést követően mind a vasúti, mind a vízi úton történő anyagszállítás igen hatékonyan működött. Az 1990 tájéknak bekövetkezett gazdasági változások, valamint a Duna árterének lassan előrehaladó folyamatai azonban hátterbe szorították mindkét fuvarozási mód alkalmazhatóságát. Csökkent az egy tömbben kiemelésre kerülő erdők nagysága, így a kis vágásterületekről nem ideiglenesen kiépített „repülővágányokon”, hanem közúti járműveken szállították el a rönköket. Másrészt az elmúlt évszázadokban feliszapolódott a folyó mellékágaik medre. Így a gyakran előforduló alacsony vízállások miatt még a csekély merüléssű erdészi hajók is elakadhatnak a holtágak jó részében. Az utolsó évized viszont jelentős fellendülést hozott a kisvasút turisztikai kihasználtság területén.

Tekintsük át tehát az erdei vasút jelenlegi helyzetét Barabás mérnök úr részletes és fényképekkel bőségesen illusztrált tájékoztatása alapján.

A vasút fővonala 29,7 km hosszúságú, és ehhez két mellékvágány csatlakozik. A felújítások során a pálya alapépítményének kétharmadát zúzottkő ágyazatra építették át. A vasút szinte teljes hosszában 23,6 kg/m tömegű, masszív sínreket fut. (Mindössze 2 km áll 18 kg/m-es sínkekből.) Az erőteljes, szilárd hordozópálya garantálja a fűtőmotorok megbízható vezetését. A fővonal végállomásai: Pörboly és Bátorfók. A pályán személy- és anyagszállítás egyaránt folyik. A kisvasút ipari funkciójának visszazorolását jellemzi a következő adat. Az országban tizenhárom

Rönkszállító szerelvény a pörbolyi állomáson

A Duna látogatába jön a kisvasúthoz

A visszahúzó víz alátossa a pályát

Tél szolgálatban. A dízelmozdony hókével tisztítja a pályát

erdőgazdasági kisvasút működik, ám ezek közül a bajain kívül mindössze egy szállítót. A gördülőállomány összetétele is átalakult. 1990-ig a bajtornóvek Csepel dízeljei meglehetősen elhasználódtak, és helyükbe ugyancsak ötven lóerős MTZ traktormotorokat építettek be. Az erdőgazdaság akkor még működő gépészeti üzeme azonban jelentős újtást alkalmazott a meghajtás területén. A dízelgép egy nagy teljesítményű olajszivattyút működtet, és a vonórót csövezeték továbbítja tengelyekhez csatlakozó, turbínaszzerű motorokhoz. A hidraulikus meghajtást a jelenleg üzemben lévő mindhárom mozdonynál alkalmazták. Az MTZ motor és a keletnémet kombájn olajszivattyújának szellemes kombinációja egyedi megoldás, mely csak a bajai kisvasút mozdonyain található meg.

2000-ben az vontató állomány valódi gőzmozdonyal bővült. Az imponáló, tekintélyes külsejű kis jószágot Borszékéről vásárolták. Beszerzését már az idegenforgalom szempontjai indokolták. Az ignzi mozdony ugyanis szuszog, pöfög, dohog, zakatol és sípol. E tulajdonságokat főként a kisvasút gyermek utasai várják el a lokomotívtól. Nos, a noszalga és kerekeken gördülő megvalósulása mindezt teljes mértékben teljesíti. Súlyja huszonnégy tona, tehát biztosan, a kerekek megcsúszása nélkül indítja a csőcsterhelésű szerelvényt is. Természete kissé falánk, így csak a legforgalmasabb napokon, szombaton és vasárnap állítják szolgálatba a költséges üzemű füstöködőt. Igaz, hogy saját termékkel, az erdészet fájával táplálkozik, ám a gőzgép a robbanómotornál tiszterte rosszabb hatásfokú, ezért szerfelett édes.

A gördülőállományban csökken a már korábban említett teberszállító járművek aránya. Megjelentek viszont a turistaforgalmat kiszolgáló személykocsik. A Bax típus 50-60, a Bak 20 utas befogadásra alkalmas. Különleges konstrukció a hat

darab „panorámakocsi”. Utasai a vagon zártágától nem kockázva, zavartalanul élvezhetik a lombkoronák árnyékában kigyózó szerelvény előtt kitaruló erdő szépségét. Bár a pályatest szilárdsága alapján a közlekedési felügyelet 30 km/óra sebességet engedélyez, a személyszállító kisvasút legfeljebb 15 km/óra sebességgel halad.

Érthető, hiszen a természetjáró nem a száguldás, hanem az úrtéri erdő világában való gyönyörködés szándékával száll fel a kocsiba.

A gemenci kisvasút május 1-jétől október 31-ig menetrendszerűen közlekedik. Megrendelésre természetesen különjáratok is indulnak. Így főszóban előfordulhat,

A kilitóvá átalakított magaslat

hogy egyszerre több szerelvény közlekedik a fővonalon. A forgalombiztonságot a pőr-bölyi állomáson működő irányítószolgálat garantálja, mely folyamatosan figyeli a vonatok mozgását. A mozdonyok vezetői Pőr-bölyen, valamint egymással rádiótelefon útján tartanak kapcsolatot. A növényzet, a nedves talaj egy fizikai paraméter nem keévez a rádióhullámok terjedésének, ezért a decsi hegycsúcson állomást építettek, mely a vasútszakasz teljes hosszát besugározza, és biztosítja az összeköttetéshez szükséges térort.

A Gemencet úti célú választó turistaforgalom fellendülését a statisztikai adatok jól mutatják. 1997-ben az utaslétszám 27 000, 2003-ben 95 000 fő volt. Örvendtek, hogy az erdei vasút híve me messze túlszárnyal az országhatáron, és a vasúti kocsikban egyre gyakoribb az idegen beszélgetés. Az viszont már kevésbé melegen-ti Barabás mérnök úr szívét, hogy a holland vagy német turista jól tájékozottan kérdezi: miért szűnt meg a nyári-legezői

megálló, másrészt Baján vagy Szekszárdon azt tudakolják: létezik-e még a gemenci kvasvut.

A vállalat, mely jelenleg a Gemenci Erdő- és Vadgazdaság Rt. nevet viseli, alkalmazkodott az idők változásához. A kvasvut szolgáltatásait olyan elemekkel bővítette ki, melyek alkalmasak nagyobb létszámú csoportok tartalmás, tartósabb programjának kitöltésére is. Ilyen a pőr-bölyi állomás közelében létesített erdei iskola. A modern felszereléssel tantermet negyven fő elhelyezésére alkalmas turistaszálló és szak férőhelyes étterem egészíti ki. Új szolgáltatás az ötven fő befogadóképességű kirándulóhajó, a Sívó forgalomba állítása is.

Az ártéri erdők elbővülnek a hétvégi látogatók, és azokat is, akik sorsukat hosszabb-rövidebb időre világukhoz kötötték. Tuzson Tihamér tizenhárom évet töltött az erdőgazdaságnál és negyedszázadot a felsőoktatásban: Sikeres tanár és tankönyvszerző volt, továbbá oly tárgyat oktatott, mely számos hallgatónak adott szakmát és biztos

megélhetést. A hajdankori hőskor emlékei-zik az engedelmesen táruló faszort utat nyitottak a szétagazó simpályáknak – élete boldog, alkotó korszakát idézi meg. Kétségkívül az ifjúság édes madara kétféle és fényesebb égbolt alatt szárnyal, mindez azonban nem csökkenti az alkotás öröme-ben való gyönyörködés objektívátását.

Barabás Tibor az építőiparból érkezett az erdőgazdasághoz, ahol a kor megváltozott követelményeire igazodó kvasvutot üzemelteti. Gemenc vidékét természeti szépségeket kutató szemmel, és a múlt pillanat megörökítésére kész fényképező-gépével járja. A tempósan mozgó kis vas-paripához még gyermekkori emlékek fűz-ki, és szeretné, ha ez megújult szerepében a természetjárás és megismerés eszközevé válna. Nem utolsósorban bajai polgártársaink számára, akiknek egy része talán nem is sejtí, milyen rendkívüli szépségű táj társzomszédtságában éli napjait.

Dr. Dániel József

A BÁCSKAI NÉMETEK EREDETÉRŐL

I. rész

A német telepítések okai

Magyarország lakossága a 18. század elejére a törökellenes háborúk, a rendszeresen visszatérő súlyos járványok (közöttük az egymagában több százszor áldozatot követelő pestis) és a Rákóczi-szabadságharc miatt vérszen megfogynakozott. Az 1720-ban elvégzett népszámlálás alapján becslít adatok szerint az ország lakossága még a külön tartományként kezelt Erdélyvel együtt is alig 4,3 millió fő lehetett, a népsűrűség pedig kb. 13,4 fő négyzetkilométerenként. Ha ezeket az adatokat nem is tekintjük teljesen megbízhatónak, a pusztulás mértékét jól szemlélteti, hogy Savoyaf Jenő 1717-ben azzal óvta a konstantinápolyi angol követ feleségét, Lady Montague-t a Magyarországon való átutazástól, hogy Buda és Eszék között egyetlen lakott házat sem fog találni. Ez ugyan nyilvánvaló túlzás volt, ám az tény, hogy a korábban török hódoltság alatt álló területek jelentős része szinte teljesen elnéptelenedett, egykori lakosságuk elpusztult a harcokban vagy biztonságosabb vidékekre költözött.

A Habsburg-kormányzat hamar felismerte, hogy ezeket a veszteségeket belátható időn belül sem a természetes szapo-

ruvat, sem a spontán migráció, sem pedig az országok belüli áttelepítés nem tudja pótolni. Pedig ez annál is inkább fontos lett volna, mert az udvar által folytatni kívánt merkantilista gazdaságpolitika egy ország erdejét mindenképpen az adózó családfők számában mérte. Így viszonylag korán felmerült, hogy az ország lakosságát tudatos betelepítési politika (*impopulatio*) útján, a birodalom határain kívülről érkezett telepésekkel kell megővelni. Birodalmi németek letelepítésére elsőként *Kollontich Lipót* gyúri püspök, korábbi kamarai elnök tett javaslatot 1689-ben, nevezetesen *Berendezkedési tervszet* (*Einrichtungswerk*) című munkájában. A népesség veszte fogyása mellett javaslatát azzal is indokolta, hogy ezáltal, „a forradalom és nyugtalanságra hajlamos magyar vért” is mérésékémi lehetne, hogy az „Habsburg királya és ura iránt szeretetre és tiszteletre térjen”. Javaslátát követte is egy telepítési páteus kiadása, de az akkor még nem hozott komoly eredményt, ráadásul a 18. század elején kitört spanyol örökösödési háború (1700-1714) és a Rákóczi-szabadságharc (1703-1711) miatt a terveket nem is lehetett megvalósítani.

Németek tömeges méretű betelepítésének szándéka csak 1720 után merült fel

ismét komolyabban, miután VI. (III.) Károly császár, magyar király az 1722/23. évi magyar országgyűlés 103. cikkulusa felhatalmazta arra, hogy szabad embereket 6 évi (kézművesek esetében 15 évi) adómentesség mellett az országba hívhasson, és ezíránt a „római birodalomban” (azaz Németországban) és az örökös tartományokban hirdetésüket közzétehes-sen. Ezzel kezdetét vette az ún. *populacionisztika* politikája, amelynek révén rövid idő alatt minél több embert kívántak Magyarországra elnéptelenedett vidékeire költöztetni. Nem tartható ugyanakkor az az állítás, hogy Bécs Magyarországot germanizálásra törekedett volna, hiszen a német telepítésekkel egyidejűleg más népcsoportok letelepítésére is sor került, ráadásul a nemzeti hovatartozás a fiakális szemléletben nem volt meghatározó.

A kolonizáció első szakaszában (1720-40) nagybirtokosok játszották a vezető szerepet. Az egykor török uralom alatt álló területek régi földbirtokos családjaiknak nagy része a 18. század elejére kihalt, így egykori birtokaik nagy része a visszahódított háborúkban érdemeket szerzett új – jelentős részben nem magyar eredetű – nagybirtokos arisztokrácia kezébe került. Hogy újonnan megszerzett javaik hasznot

is hozzanak, elemi érdekük volt az, hogy földterületeiket megműveltesék. Ennek érdekében maguk kezdtek megbizottakkal révén toborzómunkába, főleg a katolikus dél-német területeken, amelynek révén az első magyarországi német telepésfalvak az ország legkülönbözőbb részeiben létrejöttek.

A visszafoglalt területek egy része nem került magánkézbe, hanem a bécsi Udvari Kamara tulajdonába maradt. A földesúri magánakciókkal párhuzamosan folyt az állam részéről e kamarai birtokok betelepítése, melyek legnagyobb része az akkori határvidékeken helyezkedett el. Az itteni kolonizáció *Mária Terézia* uralkodása (1740-1780) alatt, de főleg a határnál megszállandó acheni béke (1748) után vett nagyobb lendületet, még *II. József* idejében is folytatódott, és csak a század vége felé fejeződött be. Az egyes telepésfalvak feltöltése után arra is gyakran volt példa, hogy a telepesek fiatalabb generációja – még szabad földterületek reményében – szomszédos, vagy akár távolabbi községekbe is költözött, és újabb német szigeteket hozott létre.

A bácskai német telepítések

A „bácskai kerület” az 1699-ben megkötött karlócai békével került vissza Magyarországhoz, bár még sokáig ún. határvidéki maradt. E terület – a későbbi Bács-Bodrog vármegye – nagysága 10 781 km²-t volt. A terület a török bódótság ideje alatt csaknem teljesen elnéptelenedett. A Bácska falvainak nagy része az Udvari Kamara tulajdonába került, ám a területől északra, illetve nyugatra fekvő vidékeket magyar nagybirtokosok, illetve a kalocsai érsekség szerezte meg. Ezek a földesúri birtokokon került sor az első német („sváb”) telepítésekre.

A kor egyik legbefolyásosabb és leggazdagabb magyar nagybirtokosa, *Grassalkovich Antal* 1722-ben *Hajósra*, 1724-től *Nemesnádasvárra*, míg *Ráday Imre* 1723-ban *Háriára* telepített német parasztokat. E területek történelmi értelemben nem tartoztak a Bácskához; itt csak azért említjük őket, mert a következő évtizedekben létrejött német telepésfalvak első lakói nem a birodalomból, hanem a rövid idő alatt feltöltött váli Duna-Tisza közti birtokokról kerültek új lakhelyükre.

A bácskai kamarai birtokok újratelepítésére csak az 1720-as évekől került sor; az első, államilag szervezett német telepésfalv: az 1729-ben alapított *Csatalja* (akkori írásmód és ejtés szerint *Csatalja*)

volt, bár a helyi anyakönyvekben német lakosság csak az 1730-as évek második felétől mutatatható ki tartósan. Ők azonban nem közvetlenül a birodalomból, hanem minden bizonnyal a már korábban létrehozott magyarországi birtokokról költöztek a községbe, bár az 1750-es években a falu lakosságát már közvetlenül német területéről érkezett telepesek is gyarapították. (Az 1730-as években németek mellett magyarok és szlovákok is éltek a községben, ám ők az 1760-as évekbe eltűntek onnan; valószínűleg a szomszédos magyar településekre költöztek át.) Csatalja mellett 1748 előtt csak *Bácsrijlak* (Novoselo, 1733), *Apatin* (1739) és *Futak* (Putoč, 1702-46) benépesítésére került sor, ám ideo jórészt kézműveseket helyeztek el. Másból a telepesek csaknem kizárólag földművelők voltak, vagy elég hamar földművelésre tértek át, ugyanis kézműves termékeiknek nemigen tudtak piacot találni. Ezekben kívül németek *Baján* és *Újvidéken* is megjelentek, de itt mindvégig kisebbségben maradtak.

A bácskai birtokok tömeges kolonizációja akkor indult meg, amikor 1748-ban az a Grassalkovich Antal lett a Magyar Udvari Kamara elnöke, akinek magánbirtokain már korábban is szervezett telepítés folyt. Erre az időre az újabb sikeres török háborúk révén a terület már nem volt közvetlenül fenyegetett határvidék, így nagyobb biztonsággal lehetett ott új telepeket létrehozni. Ennek a telepítési hullámnak két nagyobb szakasza volt: az első 1749-62, a második 1763-71 között. A korábbi évek részben kellelmetlen tapasztalataiból is okulva (a Magyarországra került telepesek jelentős része a rossz körülmények miatt elpusztult, illetve továbbvándorolt) a telepítést gondosabban előkészítették: a birodalomból érkezettek a törvényben előírt többéves adómentesség mellett további kedvezményeket is vártak. Így például gyakran járt előre bevett föld, házépítő anyag (gyakran kész ház is), előleg állatok vásárlására, sőt a kamara költségén imaházat és katolikus papot is biztosítottak számukra. Ezen túl a német telepesek nem kerültek jobbággyi státusba sem, hanem közvetlen asszéri-királyi alattvalókká váltak, akik az állam és egyházi adókat leszámítva nem tartoztak feudális szolgáltatásokkal. A korábbi tömeges telepítések helyett a még mindig nagyrészt lakatlan vidék fokozatos meghódítását tervezték.

Az egyre hatékonyabb toborzómunkának köszönhetően mind több német telepes érkezett a Bácskába; ezekben az

években főképp a Duna mentén jöttek létre új sváb települések: *Apatin* és *Dunabölkény* (Bukin, ma Mladonovo) 1749-ben, *Hódáság* 1756-ban, *Kohut* 1757-ben, valamint *Szentfalu* (Filipovo) 1762-ben. Ezen akciókkal csaknem egyidejűleg, 1756-ban kerültek *Vaskút*-ra az első németek; ez azonban nem az udvari kamara szervezésében történt, lévén a Grassalkovich magánbirtoka. A kolonizáció eme első hullámában kb. 1000 német család talált a Bácskában új otthonra. A vizsgált időszakban a bácskai területre magyarok, szlovákok és rutének betelepítésére is sor került, összesen kb. 3000 család költözött ekkor a kerületbe.

A kolonizáció újabb hulláma a hétéves háborút lezáró hubertusburgi béke (1763) megkötése után kezdődött meg. Az újabb telepítések egyebek mellett az tette szükségessé, hogy a kormány a szabadsággal katonákat a bácsi kerületben kívánta elhelyezni. Erre végül tömeges méretekben nem került sor, mindössze néhány száz leszerelt katona került egyes földesúri magánbirtokaira. A kamarai puszták betelepítése azonban továbbra is napirenden maradt, hiszen a rendszeres adóbevételeire az udvarnak a korábbiaknál is nagyobb szüksége volt, a magyar adózási rendszer gyökeres reformjára pedig a nemesség ellenállása miatt nem lehetett számítani. Az újabb telepítések alapelveit *Balassa Ferenc* báró, a Helytartótanács elnöke dolgozta ki. *Mária Terézia* telepítési pátense (1763. február 25.) újabb kedvezményeket helyezett kilátásba, s ez megint nagyszámú német kivándorlót csábított Magyarországra. Ebben a hullámban kizárólag katolikus németek letelepítését engedélyezték, ugyanis az országban a felekezeti arányokat a katolikusok javára kívánták módosítani.

A királyon *Anton Cothmann* (*Cothmann Antal*) bárót, kamarai tanácsost bízta meg a bácskai kamarai birtokok kolonizációjának irányításával. Cothmann 1763 májusában személyesen utazott a Bácskába, hogy a korábban létrejött kamarai telepek állapotát felmérje. Ekkor írott jelentéseiben részletesen beszámolt a birtokok állapotáról, szükségleteiről és mindazokról a hiányosságokról, amelyek nélkül az újabb kolonizáció nem lehet sikeres. A telepésedést falvak egyes lakóinak felajánlotta, hogy az újonnan alapítandó birtokokra telepedjenek át. Még a telepesek megérkezése előtt gondoskodott arról, hogy a falvakban templom és iskola épüljön, és az újonnan érkezettek neusszak szerszámokkal, hanem élelem-

mel is ellátta. Amíg a kamara költségén épült házak elkészültek, a telepeseket más, a kamarához tartozó falvakban helyezte el. Az 1760-as években Cothmann tevékenysége révén növelték meg néhány község német lakosságát, és újabb német falvak is keletkeztek: *Bácszentiván* (1763), *Kerény* (Kernya, 1765), *Gákova* (Gádor, 1764), *Újpalánka* (1763), *Szépígyet* (Gajdobra, 1764), *Körtés* (Kruševlje, 1766) és *Bácsordas* (Karavukovo, 1767). Ezenkívül számos német kézműves is érkezett a bácskai városokba. A telepítési programot Cothmann 1768-ban Bécsben bekövetkezett halála akasztotta meg, utána ugyanis a további telepítéseket ellenző politikások kerültek előtérbe, bár a bácskai akcióit csak 1771-ben állították le teljesen. Cothmann tevékenysége révén mintegy 2500 német család telepedett meg a Bácskában. Ennek kb. egyharmada eredetileg kézműves volt, de szakmájukat sokan nem tudták folytatni. Egy 1772-ben kiadott jelentés szerint akkor 13 német kamari telep, 3 földesurak által benépesített német többségű település és még néhány, az erészség tulajdonában lévő birtok létezett a bácskai kerületben. Jelentősebb számú német lakosság élt még ezenkívül Újvidéken, Zomborban, Szabadkán és Baján is.

Az utolsó tömeges méretű államilag szervezett telepítési program II. József uralkodása (1780-90) alatt zajlott. Ekkor már nem annyira a népesség növelése, mint inkább a még ki nem használt termőterületek hasznosítása volt az akció elsődleges célja. Ezért nemcsak külföldről hívták telepeseket az országba (II. József a szorgalmukról híres felső-rajnai parasztokat kívánt a Bácskában letelepíteni), hanem a már Magyarországon élő német parasztok egy részét is el akarták csoportosítani. Erre a Magyarországon is érvényben maradt örökös rendszer (a törzserőklés) miatt volt is hajlandóság a sváb parasztok örököséből kimaradt, fiatalabb nemzedékei körében. Az 1782-ben kiadott frankfúrti pátenis azonban a Birodalomban is folytatta a toborzást – ezáltal ma a protestáns vidékeken is. A Magyarországra települőknek az uralkodó az eddigi kedvezmények mellett gyermekeik számára a katonai szolgálat megváltását ígerte, sőt Bécsből a korona költségén utazhattak új lakhelyükre, és felmerülő költségeikre 50 forintot adtak. (Akkoriban 200 forintból már házat lehetett építeni!) Az érdeklődés olyan nagy mértékű volt, hogy a német földesurak és az ottani egyház kénytelen volt ellenakciókba

kezdeni. A kivándorlást minden eszközzel akadályozni próbálták. Ám még így is legalább 3500 család került csak a Bácskába 1783 és 1787 között. A telepesek egy részét korábban nagyraérett szerbek által lakott falvakba irányították, de új „sessziókat” is létrehoztak – főleg a bácskai területen ekkor még vad, középső részén. Ekkor kerültek németek – többek között – *Bácsalmásra* (1780), *Órészállásra* (Stanišić, 1786), *Kulára* (1786), *Csávohyra* (1786), *Bezdánba* (1786) és *Garára* (1786) is.

Az állam által irányított német bevándorlás a II. József alatti telepítésekkel véget ért. 1740-90 között összesen kb. 10 000 német család került a Bácskába. Egy 1787-es népszámlálás szerint Bács-Bodrog vármegye lakossága 180 000 fő volt ebből kb. 40 000 lehetett a „svábok” száma. (Ha az akkori megyehatáron kívül fekvő, de tágabb értelemben a Bácskához kötődő falvakat – Nemesudvar, Császárótfés, Hajós, Harta – is beszámítjuk, akkor kb. 50 000 lehetett a németek lélekszáma a 18. század végén.)

Bár újabb betelepítések ezt követően nem voltak, a bácskai svábok szállásterülete még a 19. század folyamán is tovább növekedett. Ez részben magyar földesurak újabb, országon belüli telepítéseinek, részben pedig a német parasztok gazdasági megerősödésének volt köszönhető. Utóbbiak ugyanis gyakran korábban szerbek, illetve magyarok által lakott településeken is földbirtokokat szereztek, majd nagyobb számban oda is költöztek. E folyamat révén kerültek németek *Dunacsébrre*, *Regőcérre* (Ridica), *Kumbajára* és *Katymárra* is.

A 19. század folyamán a bácskai németek száma mintegy megnégyesződött, bár a század közepétől nagy volt az elvándorlás is a föld nélkül maradt parasztok körében. A századforduló környékén a kivándorlási hullám a németeket is súlyosan érintette; legalább 25 ezren távoztak Amerikába. Mindezzel együtt az első világháború előtt a vármegye 128 helységéig közel 45-ben német többség volt, és 70-ben éltek ezer főnél is többen. Ennél kisebb számban a Bácska legtöbb községében megtalálhatók voltak.

A Magyarországra település motívációi

A migrációkutatás egyik alapvető kérdése, hogy mi lehetett a tömeges kivándorlás oka a Német Birodalomban, amelynek révén emberek tízezrei hagyták

el egyszer és mindenkorra szülőföldjüket egy addig legfeljebb hálommalódó ismert, távoli ország irányába. A kérdésre nincs adekvát válasz: az okok között éppúgy lehet demográfiai, gazdasági, vallási, történelmi, mint ahogy regionális problémákat említeni.

A leggyakrabban emlegetett tényező a dél-német területek túlnépesedése volt. Ez az ok azonban legfeljebb a 18. század második felében lehetett meghatározó, korábban ugyanis a német területeken éppen a harmincéves háború (1618-48) következményeként jelentkező éhjárványos népességfogyás okozott problémákat. A háború előtti népességszámot egyes területeken csak a 19. század elején érték el újra. (A folyamatos háborúskodásokban a német lakosságnak legalább a fele meghalt!) Egyes régiókban (Pfalz, Württemberg) azonban már a 18. században jelentős a népféltőség, főleg, hogy Württembergben ekkor az egyoldalú gabonatermelésre álltak át, ami ugyan kis területen sok ember élelmezését tette lehetővé, ám rossz években a parasztok létbizonytalanságát is növelte. Ráadásul a földek felaprózódása éppen a népféltőség növekedésével esett egybe. Nem véletlen, hogy ezeken a területeken is igen erős volt a kivándorlási kedv – nemcsak Magyarországra irányába.

A nyugat- és délnyugat-német területeket ezenkívül a 17-18. században is számos csapás érte; e területeken XIV. Lajos francia király több hadjáratot vezetett, illetve tartotta azokat egy ideig megszállás alatt. A 17-18. század három nagy örökösödési háborúja, a pfalzi (1688-99), a spanyol (1701-1714) és az osztrák (1740-48) egyaránt végigsöpört a vidékeken. Ennek terheit ismét elsősorban a német parasztság kellett viselnie. Ezen túl a 18. században több időjárás-katasztrófa, éhínséget, rossz termést is feljegyeztek, amelyek fokozták a helybeli lakosság kilátástalanság-érzetét.

Mindehhez egyes területeken helyi problémák is társultak. Hessen-Darmstadtban például a 18. század elején a nagyurak olyan mértékben ázták a hajtóvadászatot, hogy a hajtóként közreműködésre kötelezett alattvalóknak télen és nyáron is négy-öt napig is otthonuktól távol kellett tartózkodniuk, ráadásul ki voltak téve az urak agresszióinak is, miközben jobbágyi terheik nem csökkentek. Fuldában – eredetileg csavargók és koldusok letelepedésének akadályozására – a házasságkötésekhez legalább 200 forintnyi vagyont kellett felmutatni, amennyit sokan nem voltak képesek elő-

teremteni. Emiatt sokan vándoroltak ki illegálisan.

A sváb és bajor területeken érvényes ún. *tdszörökies* (e rendszerben kizárólag a legidősebb fiúgyermek örökölte a jobbagyalt) miatt a parasztszűk másod-, harmadszűk fiúgyermekai – ha csak szerencsés házasságkötés révén nem jutottak nagyobb birtokhoz – nem tudtak földművelésből megélni, a modernizálódó kézművesiparban pedig nem találtak megélhetést maguknak, így egy jobb jövő ígértével könnyen távozásra lehetett bírni őket.

A vallási okok között főképp a korban jellemző *vallási intolerancia*, az egyes német kisállamokban, illetve a francia uralom alá került területeken (Elzász, Lotharingia, Luxemburg) megfigyelhető kizárólagosságra törekvés szintén motíváló erejű tényező lehetett az adott terület kisebbségi vallást gyakorlók számára.

Általában pedig jellemző volt egész Nyugat-Európára, hogy az abszolutista állam alaptörvénye a korábbiaknál nagyobb terheket rakott (ezből lehetett a későbbin álló modernizációt fedezni), anélkül, hogy polgárainak jólétéről megfelelően gondoskodott volna, s az hosszabb távon a hagyományos társadalmi struktúrák felbomlásához vezetett. (A falusi népesség jelentős része városokba költözött, és eredeti tevékenységét feladta.) A kivándorlás – különösen a felszínülő kedvezmények ismeretében – lehetőséget nyújtott a hagyományos paraszti életforma fenntartására, a szigorúnak érzett feudális kötöttségek lazítására és egyúttal az anyagi felemelkedésre is.

Kik voltak a telepesek?

A fentiekből látható, hogy a magyarországi németek származási helyei szinte egész Dél- és Nyugat-Németországban keresendők; „sváb” elnevezésük történetileg nem helytálló, hiszen a Svábföldről (Württemberg, Sváb-Bajorország) érkezők kisebbséget alkottak csupán a telepesek között. Mindezt nyelvjárás-vizsgálata is igazolja; bár a bácskai németek nagy része ún. „keverék-nyelvjárásokat” beszél (néhány kivételtől eltekintve egy-egy község lakói is különböző területekről származtak), ez azokban a svábnál sokkal erősebben vannak jelen például a pfälzi vagy bajor elemek. Sőt, bizonyos francia jövevényszavak és franciás hangzású családnevek azt is valószínűsítik, hogy a francia nyelvhatárhoz közeli területekről is érkeztek bevándorlók. A szá-

mazási helyeikkel a telepesek többségének minden kapcsolata megszakadt; olyanra, hogy azok a későbbi generációk emlékezetéből teljesen kitörölődtek, s az egyes családok származását legfeljebb kitartó családfakutatók tudják felderíteni. Mindenesetre a kivándorlásban leginkább érintett régiók *Pfalz, Hessen* (Fuldától Darmstadtig), *Észak-Baden, Württemberg*, valamint – az előbbieknél csekélyebb mértékben – *Bajorország, Elzász és Lotharingia* voltak.

Legalább ilyen fontos kérdés a kivándorlók társadalmi összetétele. Ma már nem tartható az az egyébként is politikailag motívált állítás, hogy a telepesek „egy szál batyuvál” jöttek volna Magyarországra. Bár a már ismertetett nehezségek miatt hagyták el hazájukat, tudniuk, hogy a telepesek nagy része a viszonylag *módosabb parasztszűk* közül került ki. A kivándorlás és a Magyarországra vezető út is költséges volt (a Duna mentén fekvő gyűjtőhelyekre is el kellett jutni), és a vagyonnal nem rendelkezőket egyszerűen visszaküldték a határról. Hzenfélét legálisan csak azok vándorolhattak ki, akik kifizették német földesuruknak az ún. *manumissiót* (elbocsátási illetéket), amellyel megváltották személyes szabadságukat. (Ez általában nem volt csekély összeg.) A császári pátensek 200 forintnyi vagyon követték meg mindenkitől, bár ezt valószínűleg nem mindenki tudta teljesíteni. A Habsburg-monarchia egyébként kifejezetten a háromnyomásos földművelésben és a modern mezőgazdaságban jártas, önállóan gazdálkodó rétegeket kívánta rávenni a kivándorlásra. Érdekes, hogy többnyire gyermekes családok, fiatal házaspár szűk el magukat leginkább.

A parasztszűk mellett céhekhez nem tartozó *kézművesek*, illetve társadalmilag *marginalizálódott csoportok* (árvak, özvegyek és gyermekeik) kivándorlásra is sor került, akiknek nem nagyon volt mit feladniuk régi hazájukban, s a magyarországi megtelepedés mindenképpen a társadalmi-gazdasági felemelkedést ígérte számukra.

A csoportosan szervezett telepeslécek mellett léteznek olyan egyedül útnak induló kivándorlók is (főleg a 19. század folyamán), akik önként indultak Magyarországra. Közülük elég sok az elszegényedett kézművesegység, katona és kalandor. Sok pap pedig azokon a területeken keresett boldogulást és lelki küldetést magának, ahol korábban német kivándorlók telepedtek meg.

Dr. Mayer János

Pályázati felhívás

A Föld mint bolygó különleges helyet foglal el az általunk ismert világban. A rajta kialakult élet csodálatos és talán megismételhetetlen. Mégis van Főzős Könyv, amelyben a természetet főzők neve szerepel. Miért? Mert a magát a tápláléklánc csúcsán érző ember felelőtlen.

A szimbólizis, amely minden változásra érzékenyen reagál, a környezetvédők – de mondjuk azt, hogy az ókosan élni akarók – áldozatos munkájának köszönhetően egyensúlyban van. Most. De meddig mehetünk? Az eszderőket meddig égethetjük? Meddig szennyezhetjük a légkört, a talajt, a vizet? Hogyan pótoljuk mulasztásainkat, mit tegyünk, mit ne tegyünk? Nagyon sok kérdés, megannyi jó és még jobb válasz.

Segíts Te is...!

A Rotary Club Baja pályázatot hirdet általános és középiskolások számára az alábbi témákban:

1. Élővízek és a parti sáv
2. Édesvízi halak
3. Környezeti ártalmak és az élővilág kölcsönhatásai
4. Vízbe kerülő ártalmak és azok hatásai
5. A biozféra

Kategóriák:

1. Képzőművészet
2. Írott pályamű
3. Egyéb

Képméret: maximum 60 x 40 cm

Tárgyméret: 60 x 40 x 40 cm

Írott mű: A4-es lapon maximum 10 oldal, 14-es betűméret

Beküldés ideje: 2005. január 6.

Postacím: Rotary Club Baja, Halászcserda, 6500 Baja, Damjanich u. 1.

Díjak: 3-10 ezer forint közötti könyvtalányt. Díjat kap a felkészítő tanár is a legtöbb pályázatot beküldő iskola is.

A műveket jellegével és a szerző születési dátumával kérjük elküldeni. A legsikeresebb jelölt is díjazott.

A bíráló bizottság elnöke: B. Miklós Ferenc festőművész, Baja város díszpolgára. A nyertes képzőművészeti pályaműveket a Rotary Club háján elárverezzzük. A befolyt összeget az iskola és a Rotary Club játékosági célra fordíthatja.

A díjazottakat a klub postán értesíti.

„Minden a semmiből, az üresből indul ki”

Amikor Nemes István felkért, hogy nyissam meg *Másmilyen képek* című kiállítását, egyben meghívott műteremházába azzal a szándékkal, hogy megismerjem a kiállítandó festményeket abban a milőben, ahol elkészültek.

Elképzelhető a látvány, a „szülőszoba” sajátos, utánozhatatlan hangulata, atmoszférája. Ha már itt vagyok – gondoltam – csinálok egy riportot a művészsel.

Mikor születtek ezek a festmények?

– 2000-től keletkezett munkáimmal ismerkedhetek meg a tárlatlátogatók, a többi máshol áll.

A meghívón olvastam, hogy a kiállításnak van egy alcíme: Művésztelepi impressziók.

– Művésztelepeken oltódtak belém a témák, impressziók: hatások, benyomások. Jóllehet, stílusukat tekintve loginkább expresszionista képek.

Mért és mennyire fontos az alkotótábori munka?

– Csak alkotókkal vagy körülvevő: azonos témához más-más hozzáállás, a téma egyéni és egyedi megértése, majd feldolgozása, a technikák találkozása, rendezvénya, a telepek hangulata, új emberekkel való ismerkedés, az itteni létén áttűző bohémosság. Különböző helyszínek ismeretlen tájakkal való első találkozása: ezek olyan adalékok a kreativitáshoz, amelyek csak ezeken a helyeken, a művésztelepeken lehetnek meg és vehetők fel, csak itt kaphatja meg a festő. Az itteni tevékenység általában odavonzza a környék művészeit, sőt az érzékeny nem festő-embereket is odacsalogatja, felébreszti bennük az érdeklődést.

Itt „csak” festetek?

Stigovica

– Vannak járulékos, az itteni tartózkodáshoz kapcsolódó események, történések, amik megöltik, kijeljesítik az időt. Ilyenek a dicsőki kocsmái diskurzusok, a honortúdi biliárdozás, vagy beszélgetés Balószögön a helybéliekkel a kocsmában. Olyanok vagyunk, mint egy vonuló cirkusz, komoly emberek részvételével. Nem mintha a cirkuszosok komolytalannak lennének.

Hol készültek ezek a festmények helyileg, főlérajtálag?

– Zenta, Ómoravica (Bácskossuthfalva), gemenci táborok: Leneš, Keselyős, Karpánca, Balatonföldvár, Kőröshegy, Őrszuszta (Sárbovárd és Cece között), Hajós, Bóta, de Ulm is. Festettem Olaszországban, Svájcban, de azok a művek mind „otmaradtak, ottragadtak”. Ugyanigy jártak a Balatonnál festett képeim is.

Milyen anyagokkal dolgozol szívesen?

– Akvarell, gouasch, tempera. Az olajat öregkoromra hagynom.

Hogy adod a címet a képeidnek? Mondj néhány címet!

– Óceánjáró rátekinet a Ferenc-csatornára, Gábor-tanyai páva hajnali rikoltása.

Festő előd? Példakép?

– Nincs!

Hívullásod?

– Minden a semmiből, az üresből indul ki. Tudniillik a vászon...

Az már kérdésem, hogy hol készültek a képek. Hol, mikor állítottál ki?

– Rendszeresen mondhatók jelentkezőseim a közönség előtt. Csopartos kiállításom volt Amerikában, Svájcban, Németországban, Ausztriában és ex-Jugoszláviában. Egyénileg bemutatott Németország, Svájc, Olaszország, Szlovénia, és természetesen Itthon, számos városban láthaták képeimet.

Valami hiányzik még „szakmai” életéből?

– A Baján élő alkotók városokról és környékéről készült leendő alkotásainak szeretnék egy igazi műhelyt Sipos Lóránt festő-grafikus barátommal. Próbálkozásaink voltak, de széthúzás lett a vége, nem ritkán veszekedésbe tozokoltak találkozásaink. Az van, hogy várunk, keresünk...

Mennyire magányos tevékenység a festészet? Mennyire magányos ember a festő?

– Nem szükségszerű az egyedüllét. A városi, utcai festészet társas. Elkerülhetetlen a szemlélődőkkel való kontaktus. Egyébként minden. Ilyet otthon, a műtermemben „átrók”.

Felteszed, Nemes Farkas Zsuzsa is festőművész.

– A művésztársak együttélése is magány: két külön magány. Ha összemondom, az akkor is egy magány, csak nagyobb. Még nagyobb!

Tudnál-e alkotómunka, festészet nélkül élni?

– Nem!!! Mindennap festek... Inkább, mint eszek.

B. Horváth István

Örömmzene

Arról már beszámoltunk, hogy október 1-3 között először került sor Baján háromnapos nemzetközi blues és jazz fesztiválra. Az is újdonságnak számított, hogy a muzsikusok a hivatalos programot követően a szállóudában összejártak egy jam sessionra (=örömmzene). A különböző zenekarok tagjaiból alakult alkalmi együttes (balról jobbra: Oláh Andor szájharmonika, Wolfgang Feld gitár, Ongjerth Dávid gitár, Gál Csaba gitár, Big Daddy Wilson ének, Ripoff Raskolnikov gitár) bucsókat játszott.

S. A.

Portrévázlat Szalay Ferenc festőművészeiről

Baja és Hódmezővásárhely között jó házas évekkel ezelőtt alakult ki egy hivatalos, ha úgy tetszik testvérvárosi kapcsolat, ami bizonyos fokú kulturális együttműködést is eredményezett. Ebben legelőkésebbnek későbbesen a képzőművészeti szál bizonyult, hiszen a vásárhelyi festőművészek sora bemutatkozott Baján, és a Vásárhelyi Őszi Tárlatoknak is mindig volt/van bajai résztvevője. A vásárhelyi alkotók kiállítás-sorozatainak az 1980-as években és most is az Újvárosi Általános Művelődési Központ adott otthont. Októberben az alföldi festészet egyik legmarkánsabb alakja, a vásárhelyi iskola klasszikusa, Szalay Ferenc festőművész alkotásai voltak láthatók, akinek ez volt harmadik önálló tárlata városunkban. Ezúttal a kiállítás megnyitását is hirtelen magára kellett vállalnia, mert a rendezvénysorozat főszerzője, szellemi atyja, Dömötör János vásárhelyi művészettörténész az utazás napján váratlanul kórházba került. A festőművész a megnyitón röviden felidézte alkotói pályájának fontosabb mozzanatait. Az életút-beszélgetés másnap utazás közben, egy autóban folytatódott Baja és Hódmezővásárhely között. A magánút úgy felült kapcsolatban... Először természetesen gyermek- és ifjúkoráról, családjáról beszélt.

– Mosonmagyaróvárt születtem 1931. február 13-án, egy állítólag nagyon hideg napon. Ott nőttem fel, ott is érettségiztem a helyi gimnáziumban. Öten voltak testvérek. A legidősebb bátyám, aki szintén nagyon szeretett rajzolni, fölvetélte a Képzőművészeti Főiskolára, ahol egy évet el is végzett, majd a háborús események miatt megszünt az oktatás és hazajött. Összetűzött az oktatás régi barátaival, és nagy elhatározással önkéntes katonának jelentkeztek, hogy megmentsék a hazát. Berlintben tűnt el, az utolsó bombázások... Édesapám a város köztisztviselőben álló polgár volt, de akkor már nem él.

Édesanyám, aki örevgyként nevelt négyünket, nagyon realisan mérte fel a helyzetet. Mivel második bátyám éppen szokatlan szolgálatot teljesített, a nővérem már a Testnevelési Főiskolára járt, engemet éppen felvettek a Képzőművészeti Főiskolára, elhatározta, hogy eladja óvári családi házukat, és Budapesten vesz lakást. Így kerültünk Budára. Öcsém ekkor még gimnazista volt.

Bevallom, hogy én nem éreztem jól magamat Budapesten, és átmeneti állapotnak

Szalay Ferenc és B. Miklós Ferenc

tekintetem a helyzetet. Sajnáltam például, hogy a kollégiumi életről kimaradtam, ami fantasztikus élmény lehetett évfolyamtársaim elmondása szerint. Az első két évben Papp Gyulánál tanultam, a harmadik évben Pór Bertalánhoz kerültem, aki igen érdekes ember volt, és bár fantasztikus művészi atmoszférát tudott teremteni maga körül, nekem valahogy nem esett jól az ő iskolája sem. Ekkor egyik évfolyamtársammal elhatároztuk, hogy átjelentkezzünk a freskó szakra, ami szerencsére sikerült is, és itt Szőnyi István lett a mesterünk. Én tehát Szőnyi növendékeként diplomázhattam.

Mégsem lettél freskófestő.

– Mindössze egyet festettem a szegedi temető ravatalozójába. Több megbízást már nem kaptam, mert a pályázatokon sohasem nyertem, de ezt egyáltalán nem vettem tragikusnak.

Ha az kérdezem, hogyan kerültél Hódmezővásárhelyre, akkor ebben az is benne van, hogy niként vált egy északnyugat-nyugati fiatalember az Alföld egyik legjelentősebb festőművészevé?

– Főiskolás éveim alatt nyaranta különböző művésztelepekre járhattunk. Én minden nyáron máshová jelentkeztem, így bejártam az egész országot, ami azért volt fontos számomra, mert tudtam, hogy végzés után nem akarok Budapesten maradni. Ez volt a vágyam, mert én annyira vidéki ember voltam, hogy a főváros végig idegen világot jelentett számomra.

Ilyen előzmények után érkeztem utolsó nyári gyakorlatom színhelyére, Hódmezővásárhelyre. Rögtön éreztem, hogy ez az én igazi helyem!

Mitől érezted így? Mi fogott meg?

– Az a klasszikus parasztvilág, ami akkor még Hódmezővásárhelyre oly jellemző volt. A gondolkozástól, viselkedéstől, az életformától kezdve minden annyira karakteresen jelentkezett, hogy teljesen elbűvölt és rabul ejtett, egyszerűen keresve sem találhattam volna jobb helyet számomra.

Nem sokkal érkezésem előtt, 1953-ban alakult meg a Művészeti Alap beutalásos rendszerű művésztelepe, aminek létrejöttében döntő érdemet voltak Szabó Iván szobrász- és Kurucz Dezso festőművészeknek. Kurucz még családi házáat is felajánlotta a művésztelep részére. Nagyszerű élet volt, és boldogan jöttem az emberek, mert egyfajta kiűrés lehetőségét jelentett, hiszen az országhatár akkoriban sokegy számunkra még átjárhatatlan volt. Mindig telt ház volt, és az indulással párhuzamosan elkezdődött az őszi tárlatok mindmáig működő sorozata. Én is, mint utolsó éves hallgató, beadtam a tárlatra azt a tehenes utarészletet ábrázoló képemet, amit még a nyáron festettem ott. Ki-űrésért ugyan, és mégsem szegte kedvemet attól, hogy a főiskola elvégzése után leköböztek. Előtte azonban még be kellett vonsolnom három hónapi kötelező katonai szolgálatra, amit 1956. október

l-jén el is kezdtem, de hamarosan kitört a forradalom, és mi szétfücsesünk. Kiki ment, amerre látott, sokan persze Nyugatra. A pillanat szilite hangulatban bennem is felvetődött, hogy mi lenne, ha Olaszországba tívóznék, de ezt rögtön el is vettem, mert mit is kezdenék én Olaszországban? Nekem itt a helyem. Azt akorom megfesteri, amit itt látok és tapasztalok. Tehát irány Hódmezővásárhely! Decembertől már beutalták a szerpeltet a Kurucz-féle művésztelepen, ahol nagy szeretettel fogadták. Az volt a jó, hogy sokan megfordultak ott, és ez ember nem stílyed el a vidékiségben. A friss emberek mondták és tették a magukét, úgy rálátsunk volt az akkori művészeti élet egészére. Olyan biztonságérzetem volt, hogy jó helyen vagyok világítás dolgában, és ami a közélet illeti, a tekintetben is.

És jöttek sorra a vásárhelyi témák!

– Pontosan erről van szó. Elkezdtem természetesen dolgozni. Gyerekkorom óta szerettem piacra járni, és ezt Hódmezővásárhelyen is folytattam. Mindig is nagy ereje volt a piacnak, nemcsak vizualitás szempontjából. Emlékszem, mekkora talákozások hely volt. Jöttek a tanárokról eladni a portékát. Ott és akkoriban festettem a *Pulykavásár* című képetem, amivel először jelentem meg a Vásárhelyi Őszi Tárlaton. A Városi Tanács vásárolta meg, majd a Tornyai János Múzeumba került. Ez volt a dobantásom, az igaz nyitány, mert utána egyik kép került ki a másik után a kezem alól, hiszen olyan karakteres világba csöppentem, amilyenről álmodni sem mertem azelőtt.

Akkortájt hívták életre a Derkovits-ösztöndíjat festők és szobrászok számára. Második meghirdetésekor én is jelentkeztem, három évet megkaptam és a magam módján élveztem is, de azért ez nem volt teljesen zökkenőmentes időszak életemnek. Ugyanis az ösztöndíj odaítélése azal a politikai elvárással társult, hogy napi eseményeket kellett volna ábrázolni, továbbá a szocializmus fejlődését dokumentálni, ami nekem nem ment. Minden évben be kellett mutatni az elkészült munkákat, de én mindig kikaptam, mert nem voltak megfelelőek. Olyan bírálat is ért, hogy klerikális befolyásosságuk az alkotásaim. Közben letelt a három év, jött a záróvizsga, a harmadik bemutatód, amire mindössze egyetlen képet adtam be, mert az egészsel úgy voltam, hogy ami történt, azt már úgysem mossák le rólam. A kompozíció kétszeres életnagyságú fejekből állt: két kendős asszony, az egyik kisgye-

rekkél a karján. A mai napig nagyon szeretem ezt a képet, családom belől maradt végül is, az ösösmélt van. És mivel csak ezt az egyet mutattam be a bizottságnak, megint jött a dörgedelém. Aradi Nóra művészettörténésztől nagyon kemény hangvételű bírálatban részesültem, ami még arra is kiterjedt, hogy micsoda lehetetlen ember vagyok, és hogy mennyire nem érdemeltem meg ezt az ösztöndíjat. Először is nem vettem részt az ösztöndíjjal járó marxista szemináriumokon. Egy szer ugyan elmentem, de olyan dűbenezésen unalmas volt, hogy rá kellett jönnöm, nem vagyok én olyan gazdag, hogy ennyi időt fordítsak a semmire. Többé nem mentem el, és ez lett a végén a főbűnöm. Mivel csak egy képet küldtem, azt meg úgy értékelték, hogy lenézem a bizottság munkáját. Még azzal is megelodították, ha nem az utolsó bemutatód lett volna, bizony visszavonták volna az ösztöndíjat. Gondoltam, jól van, megáztam, nem kell visszafizetnem a pénzt, ezentűl teszem a magam dolgát. Folyamatosan festettem, mert nem kellett téma után kutatni, hisz Hódmezővásárhely annyira kánálta magát. Nem kellett brosrákát olvasni, hogy megtudjuk, mi van az életben, meg hogy milyen a politikai helyzet, mert ott volt minden terítve előtűnk, csak figyelni kellett, nyitott szemmel és füllel járni a világot. Nem haragszom erre a Derkovits-bizottságra sem, mert joguk lett volna elvenni az ösztöndíjamat, de én akkor sem porlekedtem volna. Úgy érzem, hogy amit csináltam és csinálok, az beleillik a magyar képzőművészeti életbe, és talán nem kell szégyenkezmem amiatt, amit letettem az asztalra. Nem panaszkodhatok, hiszen díjaztak is: más fiatalon megkaptam a Munkácsy-díjat. Az anyagik engem sohasem izgattak. Először a múzeumtól kaptam kölcsön egy biciklit, aztán közlekedtem és a világ boldog emberei közé tartoztam, de ma is az vagyok, mert úgy érzem, hogy eltaláltam a magam világát.

Aztán mégis elhagyta Hódmezővásárhelyt!

– De a szellemében soha, meg aztán amúgy is csak a szomszéd faluba; Mártélyra költöztem, ahol már az 1960-as évek végén megvettem egy szélmalomot. Ez azonban egy hosszabb történet. Még otthon, Óvárott édesapámnak egy igen jó házi könyvtára volt. A Magyarország tárgyú és szemleli néprajza című négykötetes mfi is ott volt a polcon, amit én gyerekfejjel állandóan nézegettem. Ez volt az én vasárnap délutáni szórakozásom. Később

olvagattam is, és olyan fantasztikus vonzalom alakult ki bennem a magyar népi kultúra iránt, hogy tulajdonképpen akkor előlöt, merre is akarok majd menni, ami végül is bejött.

1956 nyarán, amikor először meutem le a művésztelepre, már meg tudtam, hogy Mártélyon van egy szélmalom, de valahogy elmaradt a dolog, és csak 1958-ban néztem meg. Attól kezdve nem tudtam szabadulni sem a látottaktól, sem attól a gondolattól, hogy ezt meg kell menteni, mert különben elpusztul. Volt annyi pénzem, hogy megvegyem, mert személyes kiadásom nemigen volt, nem éltem fénylő életet soha, ami nem is hiányzott nekem. Nagy élményt jelentett az adás-vétel szerződés megkötése, meg minden egyéb, ami körülötte zajlott. A molnáránasztia utolsó tagjával, Késmárci Imre bácaival megegyeztünk, hogy az örökösök megkapják a pénzt, de ő maradtak a molnárházban. A szoba-konyha az óvé, de bántal is nyitunk egy bejáratot, a kamra felől, az így átalakított kamra lesz a szobám és egyben a műtermem is. Ez egy csoda volt számomra, sokáig képtelen voltam eszethez nyitni, mert annyira lenyűgözött ez az élmény. Egyre több időt töltöttem Mártélyon, de még nem költöztem ki véglegesen. Persze közben kaptam a megjegyzéseket, hogy én ezzel akarok feltűnni, pedig mindössze valami történt, hogy láttam, ha én nem veszem meg ezt az építletegyüttest, akkor ebek harmincadjára kerül, és nyoma sem marad, miként a többi szélmalomnak Hódmezővásárhely környékén. Azóta műemlékké nyilvánították a malmost és a hozzátartozó vert falú kis molnárházat, én viszont most már a hét hat napját ott töltöm.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése, a tisz-világ több képpennek szolgált témájával. Ismertem jól a tisz-belieket, eljárnam megmoldulásaikra, figyeltem a közgyűléseken a heves felszólalásokat. Egy életforma feldoklásának voltam szemtanúja, amit egyesek védelmeztek, mások támadtak. *Közgyűlés* című képetem szordinóval fogadták a hivatalos szervek. Azt mondták, hogy nem ezt kell megfesteri, hanem azt, hogy a tisz-é a jövő-é. Én meg úgy voltam vele, hogy ez a haláltusa, ez a nagy-nagy egyéni és általános dráma meg most van, és ezt is meg kell örökíteni. Különös sorsa lett ennek a képnek, amit akkor is szerettem, és most is szeretek, önálló kiállításaimon is bemutatam. Bár elhangzottak olyan vélemények, hogy az állásfoglalás a tisz-ek ellen, a vásárhelyi városi tanács mégis megvásárolta a fest-

ményt, majd elkérte a pártbizottság, amelynek tárgyalótermét díszlette egészen a fordulat évtéig, ezóta sajnos nyoma veszett. Bizom benne, hogy nem tüzeltek el vagy nem látogtak hasznájkák, és egyszer majd csak előbukkan.

Abban az időben több ilyen jellegű képet festettem, és később már az előbb említett *Kőgyűlés* című kép sem számított vörös posztónak az elvtársak szemében, mert már ők is kezdték tárgyilagosabban látni a dolgokat.

Nem lenne teljes a rólad készített portré, ha nem kérdeznéltek iskolai munkádról és a lovakról.

– Annak idején nem szerettem iskolába járni, szabad életre vágytam mindig, és a tanya éppen ezért ilyen nagyszerű élmény. Iskolai kalandom úgy kezdődött, hogy Tóth Sándor vásárhelyi festőművész javaslatára művészeti szakközépiskolát szereztek Szegeden, aminek a minisztérium egyáltalán nem örült, mert ők úgy voltak ezzel, hogy elég az országban egy ilyen iskola Budapesten. Tóth Sándor engemet is odatesztelt tanárnak azzal, hogy ez nem egy sima középiskola, hanem sokkal izgalmasabb hely. Beleegyeztem, hogy jó, akkor legyen egy próbaév. A végén az egy évből az lett, hogy mind a mai napig ott tanított, és közben még szakmai igazgatóhelyettes is voltam egy ideig.

A lovakkal kapcsolatos gyermekkori álomom is Hódmezővásárhelyen teljesült be, ugyanis mindig arra vágytam, hogy legyen egyszer egy saját lovam. Amikor lekerültem Hódmezővásárhelyre, még megvolt a méntelep száz lóval, és én minden hajnalban mentem lovagolni. Sőt, amikor tavasszal ki kellett lovagolni a fedezetési állomásokra, akkor én is résztvevője vol-

tam a kivonulásnak. Így ismertem meg a megyét, nem a fő-, hanem a földes utakon közlekedve. Később, amikor átszervezték a méntelepet, megvásároltam első lovam egy minőnén hájjal megkent őreg zsebkéssel. Emlékszem, Orosháza határába bicikliztünk el Németh Jósikával (szintén vásárhelyi festőművész volt – a szerző), hogy megtekintjük az állatot. A öreg egyből felismerte, hogy balekok vagyunk. Regéket mesélt róla, mőkás szövegvel fűszerezve, és én meg is vettem háromszoros áron a lovat, akkoriban ugyanígy is mélyponton volt az árak. Később eladtam külföldre, de vettem egy másikat. Telivétreket tenyészték ezóta, nagyon megszerettem a lovas világot, így az évtizedek során jól bele is tanultam.

Kanyarodjunk vissza még egyszer a festéshez. Mi történtek most Hódmezővásárhelyen, mi újság a szakmában?

– Újra megerősítem: nem bántam meg, hogy Hódmezővásárhelyre jöttem a főiskola után. Ez a világ nagyon megfelelő számomra, a város tempója is nagyon tetszik, időt kell szánni mindenre az embernek, kapodni nem szabad. Vásárhely sugallja a realizmust, tempója látszólag lassú, de ez kedvez annak, hogy az ember megérelje mondanivalóját magában, és mire alkotásra kerül a sor, már kész képet fest ki magából.

Sok mindent kaptunk a fejünkre az évek során, hogy amit csinálunk, az az elmúlt világ visszaszárítása, és ez nem művészet. Még a Vásárhelyi Őszi Tárlatokat is korszerűsíteni akarták, végül ez is megmaradt régi formájában. Jöttek mindenféle messiás-emberek, aki meg akarták reformálni a vásárhelyi festészetet, aztán scera kudarcot vallottak, Hódmezővásárhely állta a sarat, és maradt a maga útján.

Szalay Ferencről még tudni illik, hogy sohasem szorgalmazta a művészetet való megjelendést. Sőt, amikor fiatalon már sorra megjelentek kortársairól a kismonográfia, ő ezt is elhárította. Folyamatosan alkot, még sincs szabad kép a műtermében, mert mint a meleg pogácsát, rögtön elvisszik. Igen, szeretnek együtt élni az emberrel a festményeivel. Hogy miért? Azt talán Kósa Ferenc filmrendező szavai fejezik ki a legérdekesebben:

„Őrizd az embert magadban, hogy jogod legyen a szóhoz, hogy súlya lehessen szavaidnak, hogy méltó maradj a munkádnhoz.

A mű mindig kifejez téged. Őrizd az embert, mert hivatásod nem más, mint elkötelezettség, nem kevesebb – szabadod tenni másokat.

Őrizd az embert ha lebet életeddel, ha lebet munkáddal, ha nem lebet, haláloddal.

Őrizd az embert, a szabadság rendjét soha egyetlen pillanatra se téveszd össze a rend szabadságával.

Őrizd a szabadságot, mert csak addig vagy ember, amíg szabad akarsz lenni.

S ha reggel újra látod, amint felelősségek elől saját hátuk mögé bújnak az emberek, a szemed se rebbenjen, végezd a dolgod, gondoldj a Napra.

Ő se szól, csak felkel és járja az útját.”

Amikor szeptember végén Bajáról kelet felé indultunk, a festőművészellel együtt gyönyörködhetünk az alföldi tájat limavá varázsoló napkelésben. Szándékosan idéztem fel ezt a kora reggeli hangulatképet, jól érzékelteti azt, hogy Szalay Ferenc alkotásai a lírai realizmust képviselik a vásárhelyi festészetben. Még azt is, amit Kósa Ferenc ars poeticaája sugall...

Selmédy Antal

Vándor iparosok, kereskedők

Amikor a vásárlás még csak a szükségletek kielégítésére szolgált, s nem szórakozás, hangulatjavítás is, mint manapság, amikor a reklám éjjel-nappal előtt benűnket, a kereskedők és iparosok egy része maga kereste meg a vevőket, megrendelőket. A vásárokon kívül jártak az országot, sokszor külföldet is, messze vidékek termékeit hozták-vitték. Ezek közül mutatnék be néhányat az alábbiakban.

„Világga, kincsem, világga!”

Háború előtti emlékeim közé tartozik a nagykalapos „műhelyt” hátán cipelő, „Dróótozni, főótozni”-t kiabáló dróto-

tót. Lassan ballagott az utcán, várua, hogy behívják valamelyik házba. Ez pedig gyakran megtörtént, hisz az asszonyok egész éven át őrizgették a tőrejt fizeket, lyukas lábat. A drótos összerígott rozskenyér pépjével ragasztotta össze a cserepeket, majd dróttal befonta. Ilyen drótozott fizeket a múzeum is őriz, de fainai házakban talán még ma is találhatók. Az előrelátó gazdasszony az új fizeket is befonta, s azt változtatás nélkül tudták végezni. Volt négyzetes, hálós, keresztforma, nécses, lánocs, ötszögletű és alul csillag formájú, amit a javítottaknál alkalmaztak. Az

új edényt alul nem drótozták. A fémédényeket is meg tudták reparálni. Emellett árultak egérőrt, patkányapadtá, pipa-szurkálót stb. Aki látta ezeket a szegény vándorokat, nem gondolta, hogy egy, az egész világot behálózó iparág képviselői. Vladimir Ferko, egy drótos család surja 1985-ben megjelent könyvében írta meg a drótozás történetét.

Szlovákia északi részén: – hajdan Észak-Magyarországnak mondták –, a hegyek között nagy volt a szegénység. A kevés termőföldön alig termett meg a szükséges élelem, a pásztorkodás sem biztosított

mindentek megélhetését. Már a 17. században sokan elindultak szerencsét próbálni: egyesek vízvánzzal kereskedtek, mások gyöngyöbányákkal és olajokkal, megint mások néhány drótkerucsel a nyakukban, fogóval, árral felszerelve gyalogoltak, ki merre látott. Ezt elősegítette a morva vidéken működő vas- és drótrótyák viszonylag könnyen beszerezhető terméke. A Felső-Vág menti Hosszmező, Nagykotesső (Kotešová) és Kolárovič, Nagyrona, Neszlusa (Nesluša) férfi lakossága jórészt drótzással foglalkozott, a több évig is idegenben maradtak. – Ez az életforma annyira sajtjuk lett, hogy mikor az újszülött fűsöccsenést bepolyálták, szakajóba tették, alá bármily bört, hogy gondör legyen a haja, sütlőlapoton a szavakkal dugták ki az ablakon: „Világgi, kincsem, világgi!” Hogy a világot ne félje, hogy dróts vólják belőle. A kívánságnak meglett az eredménye, a nagyobbacska gyerek az apjával vagy valamelyik rokonával indult el. S ahogy ez lenni szokott, az élelmesebb, ügyesebb emberek műhelyt nyitottak valamely idegen városban (pinczehelyiségben, fészében), inasokat fogadtak, akik, ha már értették a mesteréget, meghatározott útvonalakat jártak be rendszeresen, javítottak, megrendeléseket teljesítettek, híreket vittek hoztak. Az edényjavítás mellett kitálalták, hogy drótból nagyszerű vasalóelétetet lehet alkotni, de kelenző cikk volt a pipaszurkáló is, amit szinte művészi kivitelben készítettek le. Drótból fontak gyümölcsös tálat, képkeretet, bölcset, kosárfakat, színt, madárkalitkát, virágállványra akasztható cseréptartót, lámpaemelővázat, hajcsatot, de még díszlámpákat is. A bádóg megjelenése után már bádógosmunkát és végeztek, tepsiket, merő- és mérőfedényeket, torta- és tézsaformákat, tölcserét, lapátot is. Az egyik oroszországi mester anyanyózt ezüst számovárt ajándékozott a cúnak.

Nem csak a magyar Alföldöt barangolták be, eljutottak sokkal messzebbre is: műhelyeket alapítottak Németországban, Skandináviában, Oroszországban, az Egyesült Államokban, Dél-Amerikába, Ausztráliában. Ezekből az országokból persze nem mehetek haza minden évben, de szorgalmasan küldözgették a pénzt a családnak, s ha úgy adódott, kivitték maguk után. Persze, az is előfordult, hogy a tűz év után házaszerző férj ötéves gyereket is talált a nagyok között. Megegett, hogy a hosszú évtizedek után megérkező férj már nem találta helyét, felesége is, ő is megváltozott, idegennek érezték egymást.

Persze új szokásokat, ételeket stb. is hoztak haza. Mások idegenben találtak párt maguknak, környékünkön is van több család, kiknek ősök így kerültek ide.

A 19. században a legnagyobb drótozműhely, mely már manufaktúra volt, Budapestben működött kb. 40 állandó munkással. Főleg bádóg háztartási eszközöket készítettek, az inasok pedig háztalalk vele. De volt műhely Kisúnbalason, Muzsombaton, Sopronban, Székesfehérvárról, Tatabányában, Siófokon, Versecen, Móron, Miskolcon, Tolnán, Pécsen, Nagykanizsán. Az I. világháború vége felé Budapestben mintegy 800 drótos tartózkodott, akik önszerveződő drótosegyletet is alapítottak. A háború után azonban sorra bezárták műhelyeiket, hazatértek, csak néhányan jártak továbbra is az országot.

A két háború között a hazatért drótosok nehezen találtak meg helyüket, maig aztán szövetkezetet, majd részvénytársaságot hoztak létre, Nagyronán megalakult a Fémárú- és Konzervgyár Rt., de 1926-ra csődbe jutott. Sok közdelem után a 40-es évekbe újra létrejött egy szövetkezet, majd gyár, melyben a drótosvidékek hűtőszekrényköpenyt, utánfutót, ultrahanggal meg mikroelektronikával vezérelt gépeket gyártanak.

A drótos alakja természetesen felírt a művészetben is, nem egy rajz, rézmetszet örökítette meg a Magyarországon vándorló drótosát, és a szépirodalomban is találunk alakjával. Írt róla Jókai és írt Mikszáth is: „Művész hazája széles e világi! És a drótos is mi volna más, mint művész, kit az eltört cserépek visznek otthonról, túl a tengeren Amerikába... messze Ázsia belséjébe, Kínába (hisz a kínai porcelán megérdemli, hogy megdrótozzák), még a vadak közt is van tót, és azok se bánják, hanem bizonyosan csak mosolyognak rajta.”

A kucséber és társai

Tulajdonképpen mozgó kereskedő volt a kucséber, aki nyakába akasztott nagy tálcán „ezer apró cikket” áru. Járt a piacokat, vásárokat, de állandó látogatója volt a vendéglőknek, főleg este, és főleg a „jobb helyeken” jelent meg, ahol a virágárus lányok kínálták csokraikat a női társaságban ülő férfiaknak. Itt jelent meg a kucséber, tálcáján a fésűtől a cipőfűzőig minden megtalálható volt, sokszor sorsolást is tartott, a „szerencsés nyertes” valami bezárkárú kapott a pénzéért.

A közsörös

A vándoriparosok nagy családjába tartozott, eredetileg kétkerékű taligát tolt maga előtt, amit aztán lábbal hajtott közsörűvé alakítottak át. Járt az utcákat,

város és falu, a házakból kibőzött kékesen, ollókat ott helyben megélezte. A 40-es években már modernizálta „műhelyét”, kerékpárral lecsapható állványra állította, s pedállal hajította a közsörűkövet.

A rongy- és borszedő

Nagyaninák sűrűsőbbak voltak, mint mi, de kevesebb volt a hulladék is. Igaz, az élet is másfolyon volt. Sok mindent el lehetett tüzezni a konyhai sparheliban vagy a kemencében, kályhában. A konyhai hulladékokat a disznók elé dobálták, az EU még nem tiltotta. A rongyos ruhákat, ha már semmire sem lehetett használni, félreakták, s eladták a rongyszedőnek. A lenyázott állati bőrderek a borszedő vette meg. Ezek a vándorkereskedők kocsi-val járták az országot, többnyire cserézetet kötöttek. A falusi házakban a konyhát díszítö „cifra tányérok” – melyek keménycserepből, ausztriai gyárban készültek – éppen ők terjesztették, olyan sikerrel, hogy sokszor többre becsülték, mint a magyar fazekasok mázas tányérjait. Gyűjtö- tő útfajlon magam is tapasztaltam, hogy egy szép sárkötő tányért szivfajdalm nélkül adtak el vagy ajándékoztak, de a „cifra tányérért” már könnyörögni kellett. Hogy aztán az összegyűjtött ronggyal, bőrel mit csináltak, azt nem tudom, de biztosan jó volt.

Fazekasok

Vándorkereskedők voltak a fazekasok is. Bár a helyi piacok, környező vásáron is el tudták adni készítményeiket, gyakran kocsi-ra rakták a tányérokat, fazekakat, kancsókat, és messze vidékekre elocsisz- tak. Pénze nem nagyon volt a parasztság- nak, ezért terményért cseréltek. Az áru m- nőségétől, méretétől és a terménytől flüg- gően állapították meg az árat, hogy pl. „egyszer töltve” vagy „kétyszer töltve” bő- zival, kukoricával stb. Így kerültek vidé- künkre a dunántúli Csikvár fazekasainak jellegzetes díszítésű csikos fazekai is.

A kintorások

Munkaeszközök a verki vagy a sípláda volt. Tulajdonképpen zenegép mind a ket- tő. A verki nyakba akasztható láda volt, oldalán tekerőkar, a tetejére tették a kerék rézlemezt, melyen kihajtott tüskék pendí- tették meg a hangot adó fém nyelveket. E lemezek rögzítették az éppen divatos „slá- gerreket”. A verkiis játszott vásáron, utcán, házak udvarán, s kalapozott. Ilyen hang- szer volt lakásba való is, az már rugós, fel- húzható szerkezettel, kis szekrényforma. Ilyen látható a múzeum földszinti kiállítá- sán is, Pamp Károly neves fotóművész csónkjától került be. Más volt a sípláda. Kisebb szekrény méretű, kétkerékű, amit

általában két „kintornás” tolt az utcán. Ezt is tekerni kellett, de itt már sípok voltak, fűjtatóval, és egy végtelenített lyuggatott papírszalag mozgott a sípok előtt. Az egyik kintornás tekerte a masinát, a másik utánozhatatlan eleganciával nyújtotta keménykalapját a járókelők elé. Bérházak udvarába is bementek, muzsikáltak, a lakók újságpapírra csavart Pérez dobálták le. Ilyen sípládát használtak a körhintások is. A gramofon és végül a magnó kiszorította mind a kettőt. Legfeljebb nosztalgia-ból szólaltatja meg – ha hozzájut – az, aki fiatal korában hallotta még ezeket a különös hangzási zenegépeket.

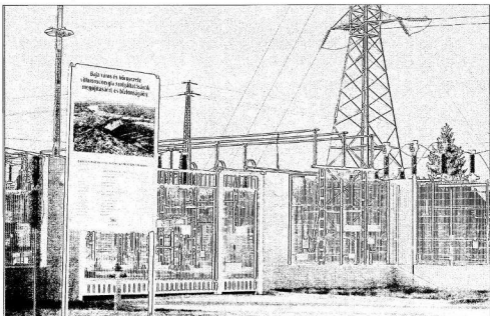
A gyorsfényképezés

A polaroid és digitális fényképezőgépek korában nem nehéz percek alatt kész képet produkálni. Nem így van ez a hagyományos eljárásnál, amikor a lemezt vagy filmet elő kell hívni, fixálni, kimosni, szárítani, aztán papírra másolni vagy nagyítani, azt szintén hívni, rögzíteni, mosni, szárítani. Ezért volt számomra érdekes a vásári gyorsfényképezés, aki egy éstorban fizte mesterségét, s percek alatt adta át a kész felvételt. Diákkoromban, mikor már magam is amatőrkedtem, megfigyeltem, miként csinálja. Nagy, doboznyi gépet használt, mint a műtermekben, de nem lemeze

exponált, hanem fotópapírra. Fekete anyaggal letakart nagy ládában, látatlanban hívta elő a papír negatívot, nyilván tudta, mennyi ideig kell a vegyszerekben lötykölni, aztán a fényképezőgép elején lévő felhajtható kar végére tette ezt a képet, lefényképezte, előhívta, s percek alatt átadta a még vizes, szürkés tónusú, 6 x 9-es fényképet a modelnek. Nyilván gyakorlat kellett ahhoz, hogy eltalálja a változó fényviszonyok mellett az expozíciós időt. Nem voltak ezek művészi felvételek, de emlékeknek megfeleltek. Régi családi képek között bizonyára találni még ilyeneket is.

Solymos Éde

Dinamikus városépítés, megbízható energetikai háttérrel

Az új transzformátor-állomás. (Fotó: Banga Szabolcs)

Az utóbbi évek társadalmi-gazdasági történelmi egyedülálló lehetőségét kínálta a DÉMÁSZ Rt. számára ahhoz, hogy megtegye azokat a stratégiai lépéseket, amelyek megnövelik jelenlétét és részvételét a mára már részben liberalizált energiapiacra. Ezen okból is az elérhető legjobb technológiára, a környezetileg fen-

tartható leghatékonyabb energiarendszerrel való törekvés áll műszaki-minőségi tevékenységünk háttérében. Célunk, hogy az elektromos hálózat lépést tartson a kor követelményeivel, hogy folyamatosan megbízható és szüntelenes villamosenergia-szolgáltatást nyújtsunk, hozzájárulva a régió gazdasági lehetőségeinek emeléséhez.

Nagy léptékű hálózatfejlesztési munkába kezdett társaságcsoportunk 2003 augusztusában Baja városában.

A program a Baja Duna-parti 120/10kV-os alállomás, az alállomást tápláló 120 kV-os távvezeték és az alállomáshoz csatlakozó középfeszültségű kábelhálózat rendezését tűzte ki célul.

A több mint egymillió forintos DÉMÁSZ nagyberuházás célja volt Baja város és környezete villamosenergia-elátása, tekintettel az üzemaszterek jellegére, a megindult ipari park, mezőgazdasági, valamint üdülőövezeti fejlődésre, ideértve a várható vasút-villamosítási feladatokat is.

Az elmúlt évekre üzemszüneti mutatókkal visszatekintve Baján 20 kV-os hálózaton átlagosan évente megközelítőleg 5 órás áramkimaradást, 10 kV-os hálózaton pedig évente megközelítőleg másfél órás áramkimaradást regisztráltak. Mindezek minimálisra csökkentése, tehát a megbízható, szünetmentes villamosenergia-szolgáltatás nyújtása érdekében döntöttünk a beruházás mellett.

Ezen túlmenően a DÉMÁSZ célja a Baja város és környezetében jelentkező új villamosenergia-igények gyorsabb és üzembiztosabb kiszolgálása, elsősorban helyi munkaeső foglalkoztató építkezések munkaeső-megtartó hatása, a környék gazdasági potenciáljának emelése.

Az elektromos hálózatot érintő fejlesztés ez év október elején került átadásra.

A teljes program megvalósításától az ellátási rendszerünkben megújult villamosenergia-szolgáltatást és üzemeltetői biztonságot várunk, amely mind az ipari, mind a lakossági fogyasztók ellátása, valamint a közvilágítás üzemeltetése során minőségi javulást eredményez a közeljövőben.

A kivitelezők 2 db 25 MVA-os transzformátort létesítettek, ami 20 000 háztartás ellátását tudja biztosítani. Elhelyezésre került 34 db vasoszlop, valamint 9 km hosszán új 120 kV-os távvezeték helyreállítását tudja biztosítani. Elhelyezésre került 34 db vasoszlop, valamint 9 km hosszán új 120 kV-os távvezeték helyreállítását tudja biztosítani. Elhelyezésre került 34 db vasoszlop, valamint 9 km hosszán új 120 kV-os távvezeték helyreállítását tudja biztosítani. Elhelyezésre került 34 db vasoszlop, valamint 9 km hosszán új 120 kV-os távvezeték helyreállítását tudja biztosítani.

Hízel József

Az új transzformátor-állomás

Az elmúlt év augusztusa óta figyelhetjük, hogyan formálódik a Duna-part közelében – nagyjából a Duna-hídra vezető vasútvonal és az 53-54 út között, valamint az utóbbi két közlekedési sáv közötti területen – egy megkezdett építkezés.

A legnagyobb megelégedésünkre nemrégiben (október 7-én) Darvarics Attila, a DÉMÁSZ Rt. vezérigazgatója át is adta rendeltetésének a több mint egymillió forintos beruházással elkészült új transzformátorállomást. A felépült állomás és az azt tápláló távvezeték az utóbbi évek legnagyobb áramellátási fejlesztése volt a Dél-Alföldön. A megszerelhető legkedvezőbb technológiai alappal létesített transzformátor hosszú ideig garantálja Baja városnak és környékének biztonságos és bőséges elektromos ellátását.

B. T.

Helyesbítés

Ágh István Úlői úti múlt című, Széchenyi Lenke emlékkiállítás alkalmából írt költeménye értelmezéséről sajtótájékoztató jelent meg lapunk októberi számában. A költő és olvasóink elnézését kérve az alábbiakban újra közöljük a verset, most már a bosszantó hibák nélkül.

Ágh István:

Úlői úti múlt

Naponta megcsodáltam szövőszék szerkezetét, ahogy magára hagyva állt, ahogy nőt félben maradt szövés, melyet árnyékká vetített az ablak, berácsoltak a függőleges szálak engem is, mintha emlékszóba lenne, pedig egy útra kelt művész nő műhelye volt, és hiányolta minden velem együtt, ki ismeretlen bétől voltam csupán, miközben megszerettem fonala színét, szagát, míg a hintaszék is, mint érkezése karcsú hídja várt, s Lenke-arca lett az, angyaloknak képein, azok hozták, s fölemeltek valamit elképesztő régióba, s úgy hagyták lent szobájá emlékenesdjét, ha nem találom, magamban keressem, az ötödik emelet negyvenegyben.

Bikát is árultak a bajai piacon

Szemképpen nem arról szölok, hogy az állatvásár helyett, a hetente megtartott piacon kínálják megvételre a szarvasmarha nagytestű hímjét, netán a szarvasbikát, esetleg a bivalybikát. Olyan tárgyakról, eszközökről sem tesztek említést, melyeket bika elnevezéssel is illettek, mint például az emelésre szolgáló, lábakon álló és csigával felszerelt állvány, vagy a kuglizsnál használt bábuk egyikke.

Csúrfájában reményvesztett arra tippelni, hogy a humorizálás kedvéért ezen mondánivaló szerzője arról szeretett volna huncutkodva sorokat rittyenteni, hogy netalántán egyszer áruba bocsátották a hetipiacon egy olyan fickót, aki bomlik a nék után, akit a falu (vagy város) bikájának szoktak nevezni. Nem volt ilyen rejtett szándék sem, csupán az – mert feledébe megy –, hogy egy vízinövény természetét is árulták régebben a bajai piacon, főleg a szeremeleik, melynek egyik sajtóságosnag furcsa népi elnevezése: bika. Persze röviden tesztek említést arról, mint ahogyan a

szólás is mondja: „kurtán, mint a szeremele szolnya.”

A bika, „rends” nevén sulyom, állványokban, mocsarakban, holligáson tenyésztő vízinövény. Levelei a víz szélén ringatózóak, rögzítő gyökerei az iszapban vannak. Termése a gesztenye nagyságú és ízű, kemény héjú bika, amelyből 2-4 karomszerű nyúlvány (szarv) áll ki, s így hasonlítható egy bika fejéhez. Lásztos helseje egykor kedvelt népi táplálék volt lazárkban is. Az iszapba lehorgonyzott bikát főleg a halászok gyűjtötték a csadnak végéig valóhogy úgy, hogy hosszú rúd végére erősítették egy rossz bunda- vagy durva gyűrődött rúd, azzal kavarinták a vizet, melybe beleeragadt a tükés termék.

A mellékjövendelmel hozó bikát a helyi piacon kínálják eladásra a halászfelcségek. E vízinövény állománya egyre fogyatkozik, ezért védett. A halászsoknak réges-rég állított sulyomadót is fizezteniük kellett. Még a közelmúltban is gyűjtötték és árulták a finom ételfélet a piacozó asszonyok.

Bánáti Tibor

Miskolczi Dezső emlékére tartott ünnepi ülés

A Bajai Kórház és a Szegedi Akadémiai Bizottság Neurológiai Munkabizottságának rendezésében, Miskolczi Dezső állami díjas orvosprofesszor, akadémikus születésének 110. évfordulójára emlékezve, október 15-én emlékülést tartottak Baján, a városbírósági díszteremben.

Miskolczi olyan bajai családból származott, amelyeknek kiemelkedően tehetséges fiúgyermekai voltak. Az elsőszülött Dezső másodszüllött öccse, Sándor (1896-1916) az első világháborúban elesett. Ferencc (1899-1994) képzőművész-tanár öccsét Baja városa díszpolgári címmel tüntette ki. A legfiatalabb, László (1900-1994) Kossuth-díjas építész volt.

Miskolczi Dezső Baján született 1894. augusztus 12-én. A Bajai Ciszterci Rend Főgimnáziumában érettségizett. Életének 85. évében, 1978. december 30-án hunyt el Budapesten. Élettrajza megjelent lapunk 1992. évi novemberi számában, majd 1996-ban a Bajai arcképcsarnok című kötetben is. Madách Imre utca 28. szám alatt

ti szülőházát 1980. augusztus 31-én emléktáblával jelölték meg.

Az elvitatathatatlan érdemű Miskolczi Dezsőről az utóbbi időben minden évben elhangzottak emlékelőadások. 1994-ben Gallyas Ferenc (Pécs), 1995-ben Papp Mátyás (Budapest), 1996-ban Cevros-Navarro J. (Berlin), 1997-ben Lantos Péter (London), 1998-ban Bódis-Wollner Iván (New-York), 1999-ben Georg Gosztonyi (Berlin), 2000-ban Vizi E. Szilveszter (Budapest), 2001-ben Robert Schwarz (Baltimore), 2002-ben Peter Riederer (Würzburg), 2003-ban Magyar Kálmán (Budapest) tartott expozé munkásságáról.

A bajai tudományos program kezdő mozzanatáknént dr. Bak Zsuzsa, kórházunk osztályvezető főorvosa köszöntötte az emlékülés résztvevőit, majd elhangzott Széll Péter polgármester üdvözlő beszéde. Ezek után dr. Casada Endre professzor emeritus (SE ÁOK Neurológiai Klinika) emlékezett Miskolczi professzorára. A személyes hangvételű visszaemlékezés

után dr. Vécsei László tanszékvezető egyetemi tanár (SZTE ÁOK Neurológiai Klinika) dr. Pásztor Emília akadémikus életútjáról szólt röviden. Ezt követően dr. Pásztor Emília (Országos Idegsebészeti Tudományos Intézet, Budapest) tartott nagy sikerű előadást *Miskolczi Dezső, a modern magyar neurológia megeremtője* címmel. A tudós nemcsak Miskolczi tudományos kutatásairól, elért eredményeiről szólt, hanem felidézte vele kapcsolatos kollégális és baráti emlékeinek sorát is. A tudományos konferencia dr. Szei Zsuzsának, a Bajai Kórház főigazgatójának zárásával fejeződött be, melyben felvetette, megfontolásra lenne érdemes, hogy esetleg a bajai gyógyintézet Miskolczi Dezső nevét vegye fel. Mindenesetre véleményünk szerint utat máris elvezethetne róla szülővárosa.

Az emlékülésen elhangzottak megerősítették, hogy élete és életműve tanulsággal szolgálhat az utódoknak.

B. T.

Robert Makłowicz kulináris utazása Gemenbe

A Lengyel Állami Televízió vasárnap délelőttünként sugározza azt a népszerű programját, amelyben Robert Makłowicz műsorvezető különböző népek gasztronómiáját mutatja be, miközben tréfiás formában kedvet csinál más országok megismeréséhez, azaz külföldi utazásokra biztatja nézőit. Megtanítja őket arra, hogy mit érdemes az adott régióban megkóstolni, és hogy mit érdemes új ötletként az otthoni konyhában is kipróbálni. Az egyes epizódokat természetesen környezetben veszik fel: városi tereken, falusi udvarokban, híres éttermekben, múzeumban, múzeumokban vagy éppen szőlőtermesztés parkokban, mint itt nálunk, Gemenben, ahol Felső Barnabás természetvédelmi őr mutathatta be főzőtudományát a lengyeleknek. Persze nem előzmények nélkül esett a választás Barnabásra, hiszen éppen ezen a nyáron jelent meg szabad tűzőn készített ételünk DVD-je.

A filmében bemutatott étetek közül melyiket választották a lengyel televíziósok?

— Mivel vásárolt halból nem főzök soha semmit, ezért a válasz az, hogy azt fíztem nekik, ami éppen a hálóból akad. Volt egy olyan érzésem, hogy csúszkát talán fogok, így aztán adta magát az érsekesanádi csukapörkölt csipetkével. Ők nem is sejtették, hogy ha valóban nem sikerült volna halat fognom, akkor fíres kézzel mehettek volna vissza Lengyelországra.

Szerencsére volt hal, és így elkészülhettek a felvételek. Hol és hogyan történt a forgatás?

— Veránka szállásomat javasoltam helyszínül. A producer, a rendező és a műsorvezető jött el az előzetes terepszemlére. Nagyon tetszett nekik a gemenci vízi világ, azt mondták, hogy ilyen helyen még nem forgatták. Mire elfogyasztották a harcsapörköltet csipetkével, már nem volt vitás, hogy a Magyarországot bemutató rész helyszíne Gemen lesz.

Egy héttel később aztán megérkezett a teljes stáb, voltak vagy húszan. A felvételek úgy készültek, hogy a műsorvezetővel párbaj ugyanazt csináltuk mind a ketten,

így ő állította az étel készítésének szinte minden mozzanatát, miközben elkezdte firtatni mindazt, amiről úgy gondolta, hogy a lengyel néző nem fogja érteni. És hogy minél hangulatosabb legyen a műsor, élő zenét kértek hozzá. Ha már híd, legyen kövér, gondoltam, és a két citerás (László István és Csupo Gábor) mellé egy érsekesanádi népviseletbe öltözött gyerektáncospárt (Kákonyi Bianka és Mihó Lacika) is meghívtam a forgatásra. Én fíztem, a citerások muzsikáltak és daloltak. A gyerekek táncoltak, a háttérben pedig Pencz József hálókötő népi iparművész adta a koreográfiát. A festői környezetben, karmütáriumja a Rezi-Dunától, egyetlen nap alatt rögzítették az anyagot.

Mivel több epizódot hazánkban nem vettek fel, így Felső Barnabás és Gemen képviseli Magyarországot abban a tv-sorozatban, amelyben eddig már sor került szlovák, osztrák, ukrán, cseh, francia, olasz, spanyol, litván, német, török és japán konyha bemutatására.

Schmidt Antal

Volt egyszer egy Városvédő Egyesület

(1983–1998)

A Városi Tanács szűkösségt érezte, hogy hivatali munkáját véleményezze, segítse egy társadalmi szervezettel is. Ez bizonyos hagyományok tüskéiben tartású is jelentette, ugyanis a tanácsok levéltárain 1897-től lehetett találni „épfítészi és szépségzi” bizottsági javaslatokat.

Tudatos szándékismertetés és jogi előkészítés után 1983. június 27-én (hétfő) délután 6 órakor a Városi Tanács dísztermében megalakult a Bajai Városvédő és Városszéplő Egyesület. A belépési nyilatkozatot 119 természetes személy és 26 jogi személy írta alá, elfogadva az alapszabályban megfogalmazott alábbi gondolatokat:

A Városvédő és Városszéplő Egyesület célja a város történelmi, építészeti, természeti értékének megővése, gyarapítása, a város harmonikus fejlesztésének segítése, a város polgárainak a város szerzetére nevelése, a polgárok bevonása a célok megvalósításába, közreműködés a célok és tevékenységek minden területén.

Az egyesület a következő szervezeti egységekkel indult:

- Várospóhó, városszéplő csoport
- Kulturális és művészeti csoport
- Egészségvédelmi és sport csoport
- Természet- és állatvédelmi csoport
- Műemlék és régi értékvédelmi csoport

Az alakuló gyűlésen Ábrahám Ferencnek (Vizsgázközlési Intézet) választották elnöknek. Ő látta el e tisztséget 1983-1984-ben. Őt követte dr. Harasz József (Városi Tanács) 1984-től 1987-ig. Ezután Éber András (Vizsgázközlési Főiskola) ügyvezető alelnök volt 1987-től 1989-ig. Őt Szőke György (Környezetvédelmi Felügyelőség) váltotta 1989-ben. Ezután választották elnökül dr. Szentjóbi Szabó Tibort (Tóth Kálmán Gimnázium és Szakközépiskola), aki 1989-től 1998-ig tevékenykedett e tisztségben.

Az első időszakban az út- és tevékenységformák keresése, az egyesület belső megteremtése, kapcsolatok kialakítása volt jellemző. Később a hagyományörzés, régi emlékek, tárgyak, képek gyűjtése folyt. A lakosság érdeklődésének, aktivitásának fokozása érdekében, módszertani kérdések ügyében az ország több várososdó egyesületével felvették a kapcsolatot. Majd meg erősödött a városi építészeti szerepe a városfejlesztés, főként az építés, műemlékvédelem területén. A következő szakaszban – tiszteletben tartva a korábbi koncepciót – az egyesület arra törekedett, hogy kiszélesítse tevékenységét. Kimondta: legjobb vá-

rososdó a mindenkori önkormányzat. Annak munkáját kell segíteni, egyben társadalmi kontrollt gyakorolni. Hídat építeni a lakosság és a hivatal között. Arra kell törekedni, hogy az egész város védő egyesülete legyen, ne csak a belváros. A szakcsoportok feladatait eszerint gazdagították.

A várostörténelmi szakcsoport területe: helytörténet, néprajz, etnikum, hagyományok, vizek, intézmények története, neves személyekről adatgyűjtés, utak, terek elnevezése, szobrok elhelyezése, temetők, emlék- és kegyhelyek vizsgálata, műtárgyak, alkotások, eszközök védelme, a város egészségügyének, életmódjának jellemzői, gazdaságtörténet.

A városépítészeti, műemlékvédelmi szakcsoport területe: városfejlesztés, építés, bontás, közlekedés, út-parképítés, temetők gondozása, infrastruktúra fejlesztése, műemlék és műemlék jellegű létesítmények védelme, várospókformálás, régi épületek újszerű hasznosítása, épített környezet paramétereinek vizsgálata.

Az idegenforgalmi és szolgáltatási szakcsoport területe: a település funkcióinak működése, üdülés, cél- és tranzitforgalom vizsgálata, lakossági mozgás, kiszolgálás, kereskedelem, vendéglátás, sport, szórakozás, rendezvények.

Az egyesület maga és az egyesületnek címzett levelek hol a Városvédő és Városszéplő Egyesület, hol pedig a Városvédő Egyesület cínevezést használták. A tényleges használat egyszerűsítő szándékú engedve az elnevezést Bajai Városvédő Egyesületre módosították, melyet a Bács-Kiskun megyei Ifjúság 258/1989. sz. alatt bejegyzett. A városvédelem kiterjedt a közigazgatási terület egészének épített és természeti környezetére, melynek középpontjában az embert látta. A település szociológiai tetraéder elmélete szerint az egyesületnek gondja volt a földrajzi elhelyezkedésből, gazdasági jellemzőkből, az infrastruktúrából, társadalmi összetevőkből eredő paraméterek figyelemmel kísérésére.

Az irattár és az emlékezet hiányossága miatt a teljesség igénye nélkül is említésre méltó néhány esemény:

Közreműködés a Déri-szobor visszaállításában

Javaslat utcanevek adásához, megváltoztatásához, szobrok elhelyezéséhez,

A kis zsidó temető és kápolna felújításának kezdeményezése

A zsidó temető kegyeleti temetővé tétele teljes felújítással

A katonasírok gondozásának kezdeményezése.

Már 1990-ben javaslat a Károly-lépcső visszaépítésére a Duna-híd felújításának időszakára időzítetten. A befejező munkára tervezetten a főépítészvezető erre vállalkozott is.

Hőkészült a városismertető fizet impóruma már 1990-ben. (Felhasználva a korábban megjelent kis fizetek anyagát is). 1991-ben véleményeket gyűjtöttek arról. 1993-ban leadásra került a Polgármesteri Hivatalban.

Ennek tagolódása:

Rövid várostörténet fotóval, rövid szöveggel műemlék, műemlék jellegű épületek leírása, a város és elérhető távolságra lévő települések rendezvényei dátummal jelölve, művészek, iparművészek, kézművesek címe, különböző szolgáltatásokat ajánló vállalkozók elérhetőségei, vörstérkép: piktogramokkal jelölve az előzők. Mindez négy nyelven.

A „Bajai vizek ökológiája és a turizmus” konferencia megszervezése.

Javaslat egy Radnóti-emlékhely létesítésére

A népi vallásosság emlékei kiállítás megszervezése

Településszociológiai konferencia (soknemzetiségű városban hogyan él együtt a nemzetiségű kultúrája, gazdálkodási szokása, hagyományai, vallása).

Gajdosci István szobra felállításának támogatása.

Javaslat a Város Közszolgálatáért kitüntetésre.

Közös megbeszélés több civil szervezettel, a Bajai Honpolgár szerkesztőségével az együttműködés és hatékonyság reményében.

Artézi-kút és Baka-kút rekonstrukciójának kezdeményezése, körülöttük kis pinó-park, zöld felület kialakítása. (Ehhez a Bajai Építőipari Vállalat, a Vízügyi Igazgatóság, a Vízmű Vállalat, az Beotgyári, a Kertészeti segítségét ajánlott.)

Az akkor még két főiskola megkeresése, hogy a városfejlesztés, városfejlesztéshez, várostörténethez kapcsolódó szakdolgozati témákat is jelöljenek ki.

A Városvédő Egyesület úján elűt köztől érdeklődött az Omegaban Brit-Magyar Vezetőképző és Tanácsadó Kft. ügyvezető igazgatója az orosz lak tanya hasznosítása érdekében. Egy részét megvették vagy

bérelték volna egy magánfőiskola létrehozására. Többélti hasznosítással működött volna. Oktatás (a két főiskolával), a vízügyi technikus képzéssel, másoddiploma szerzés), vadász- és vizturizmus, konferenciák

Ergyóújtés, módszergazdagítás céljából a megyében működő városvédő egyesületek előnyeik számára találkozó szervezése

A Bajai Városvédő Egyesület szándékainak, erőfeszítéseinek elismerését jelentette, hogy az elnök 1990-ben és 1992-ben meghívást kapott az Országgyűlés Környezetvédelmi Bizottságának ülésére, ahol hozzájárulása is alkalmas volt. A Béke Hadtest is értesült az Egyesület tevékenységéről, s 1992-től két évi időtartamra egy képviselő-jük itt dolgozott a városban. Az amerikai Wermont Alapítvány támogatta a kisvárosok környezetvédelmi problémáinak megoldását. Ennek révén kapott a város 25 000 dollár támogatást, s néhány ember tapasztalatszerésre kiutazhatott. A munka eredményeként jött létre a hulladékudvar.

1992-ben lehetősége kapott az elnök Bécsben egy ökológiai konferencián való részvételre.

Dr. Takács Ildikó (Reklám Világszövetség) előadást tartott Baján a reklám gazdaságban betöltött szerepéről és a városképre gyakorolt hatásáról.

1993. október 4-én a Habitat Világnapon a Városvédő Egyesület és az elnök „Habitat” kitüntetésben részesült a Belügyminisztériumtól. (A kitüntetés a műzeum őrzi.)

A Tóth Kálmán Szakközépiskola első osztályába beiratkozott gyerekek és szüleik felajánlották, hogy egy-egy fűszemetét elültetnek a város területén, és egy évig gondozzák. Közönséget szándékoztak kifejteni ezzel a gesztussal, hogy a gyermekek ebben a városban kapják meg azt a tudást, mellyel az életre készülnek. A cseméket két biztosítottak vagy vették volna. A munkát is vállalták a városfejlesztési igények figyelembe vételével Együttműködő partner híján nem valósult meg. Több iskola csatlakozásával ez őrési lehetőséget rejtett volna a zöld felületek alakításában, s nemcsak akciókban merült volna ki.

A külföldi tapasztalatok közkinccsé tétele érdekében a külföldön dolgozott bajai szakemberek összegyűjtésének megszervezése. (Sok előremutató ötletet mondtak el.)

Ellerpontként a Baján és térségében dolgozó külföldiek tanácskozásának megszervezése, ahol jelen volt az Európa Ház (Budapest) igazgatója is.

Részvétel és felszólalás a Debreceni Konferencián. Téma: a városvédő Egyesület szerepe az állampolgári nevelésben.

Baján élő művészek tanácskozásának létrehozása. (Segítségüket ajánlották kulturális rendezvények minőségének javításához, épületek színezéséhez, foghíjbeépítéshez, a városkép formálásához, iskolák új tantervének kidolgozásában a vizuális és zenei kultúra elemeinek korszerű beépítéséhez.)

Javaslat a város 300 éves jubileumi ünnepeire eseményeinek időbeni tervezésére

Baja város régi képeken és új (terv) dokumentumokon kiállítás szervezése

A Független Ökológiai Központ Budapest Magyarországon öröm és bánat térképének megszerkesztését tervezte. Ebben részt vett diákok közreműködésével a Bajai Városvédő Egyesület is. Kb. 50 diák egy hónapig járta a várost jegyzetüzettel és fényképezőgéppel. A város közigazgatási térképére piktoagramokkal bejelölték a fellelhető építést és természeti értékeket, s a környezetet terhelő szennyeződések. Ezt eljuttatták a műszaki osztályra is továbbhasznosításra.

Ilyen anyagokból állt össze az országos kiadvány 1996-ban.

Tervezett volt építésekkel, sajtóval, rádióval, kábel TV-vel az „Év lakóházam” cím odaítélése évente. (Egylétközös partner nélkül nem valósult meg.)

Ösztönzés történt a peremkerületekben folyó építésekhez időben történő infrastruktúra kiépítésére. A járdák és fásítás, zöldfelület önkéntes kialakításának támogatására, kis üzletek nyitására segítségére, közlekedésbe történő bekapcsolására.

A MÁV Igazgatóságánál kezdeményezés történt arra, hogy ne a Szegelei út felé vegyék a tolatást, hanem a másik irányba, csökkentve ezzel a sorompózárlásokat.

Javaslat jutott el a MÁV Területi Igazgatóságához, hogy a körzetben közlekedő vonatok kocsiiban levő fotókat frissítsék fel olyanokkal, amelyek a szerelvény által érintett települések építészeti és egyéb értékeit mutatják be.

Javaslat került megfogalmazásra a Sugovica sétány és part teljes, rendezett kialakítására, beépítésére (kivéve, exkluzív üzlet-sor...) Véleménynyilvánítás történt a részleges megvalósítást tartalmazó tervről.

Ötlet született arra (külföldi példa alapján), hogy a Szentháromság tér felőli nehezen karbantartható, meredek partfal gazdalanítása után alacsony növényi, igénytelen, de színes mezei virágokkal vessék be, hogy színes „szőnyeg” borítsa.

Figyelemfelhívás történt arra is, hogy a Sugovica-híd építésének befejező munkálatai részben valósultak meg. A régi híd maradványai rosszá a mederben maradtak, s a

híd alatti partszakasz rendezetlen. Kis víz idején az elmaradt munkákat el kellene végezni.

Előként történt kezdeményezés, hogy a Tűr-emlékmű környékét parkká alakítsák, s zárják le a gépkocsiforgalom elől.

Ösztönzés történt arra is, hogy több bemutató, magyarköz cikk, hír jelenjen meg a médiaközben a város gondjairól, eredményeiről. A Városvédő Egyesület részéről kb. 35 cikk jelent meg.

A Városvédő Egyesület kérte az építési hatóságot, hogy ne csak az építési engedélyek kiadásánál legyen aprólékos, hanem a lakhatási, használatbavételi engedély kiadása előtt ugyanolyan aprólékosan járjon el a befejező munkák ellenőrzése területén is. Több esetben ugyanis a sok millió forintból épült házak, üzletek előtti járdaszakaszok szintbeli egyeztetése elmarad, bekezdésnél a feltört járda- és útszakaszokat nem állítják helyre. Üzletek profilváltása miatt több helyen ógátblamaráványok, torzító csúnyítják a városképet. A lakosok pedig az elmaradt munkák kellemetlenségei miatt az önkormányzatnak nyújtják be az igényt.

A Városvédő Egyesület nem szándékozott hatósági jogkörökét átvenni fizetett hivatali dolgozókkal. Szellemi energiával igyekezett segíteni a városfejlesztési munkát.

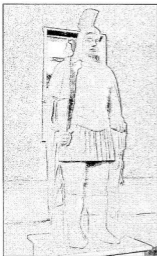
A Város és Faluvédők Országos Szövetségétől, a Soros Alapítványtól, a Megyei Közalapítványoktól, a Városi Közalapítványoktól kapott szerény támogatás adott alapot a társadalomlag hasznos munkák ösztönzéséhez.

A Városvédő Egyesület aktivistái révén a napi életből, a Városfejlesztési Bizottság ülésén, tervtárgyalásokon, építészeti bejárásokon, nyilvános meghallgatásokon szerzett tapasztalatokból építette tevékenységének rendszerét.

A Városvédő Egyesület is osztozott azonban a civil szervezetek sorsában. Aktivitása csökkent, az emberek érdeklődése minimalizálódott. Így az egyesület 1998 óta éretmben nem működött. Ezért a Bács-Kiskun megyei Bíróság 2004. szeptember 29-én tartott tárgyaláson kimondta a Bajai Városvédő Egyesület megszűnését.

A civil szervezetek újra aktivizálódásakor a még életben lévő szervezetek valamelyike részleges feladat- és névtárvétellel, új formák, módszerek keresésével tovább végezhetné a városi végzett önkéntes munkát.

Fölvégi ünnep

Október 15-e ünnepnap volt a fölvégi életben. Az Eötvös József Főiskola Gyakorló Általános Iskolája szervezett színes programot a városrészeknek.

A délután folyamán Széll Péter polgármester avatta fel a megyei területfejlesztési pályázat révén, 70 millió forintért elkészült Flórián utcát. A városrész egyik leg-

lényegesebb gyűjtőútja új burkolatot, járda- és fasort is kapott. Az út átadása után kezdetét vette a szüreti mulatság és felvonulás. A Bácska Banda és a Vaskúti Fővőzzenekar zenéjére a bátmonostori Rozmaring Néptánccsoport és a Danubia Alapfokú Művészeti Iskola rémi és fölvégi táncosai léptek fel.

Szintén ezen a napon avatták fel Fodor Ildá és Mészáros Gábor alkotását, az új Flórián-szobrot a fölvégi iskola előtt. Az avatóbeszédet a bajai születésű dr. Dávid Irbolya, az Országgyűlés alelnöke, az MDF elnöke mondta. A szobor felállítását a környék lakóinak anyagi hozzájárulásával jött létre.

A program további részében megnyitották Fehérvári István cipészmuzeumát a Flórián utcában. Az immár harmadik generációs cipészmeister a túrlaton bemutatja a szakma „ősi” szerszámaát, és néhány olyan portékáját is, amelyekre igazán büszke. A Gyakorló Általános Iskola szándéka szerint egyébként a jövőben több hasonló gyűjteményt is kialakítanak a régi kispaci utcájában. Azonban már most harminchárom ház falára felkerült egy-egy címeres táblácska, hirdelve, hogy a múlt század közepén hol éltek mesteremberek a fölvégi városrészben.

Kép és szöveg: *Bunga Szabolcs*

Kitüntetett pedagógusok

Október 12-én a Magyar Tudományos Akadémián adták át a Rotary Club Babylon (New York) és a Rotary Club Budapest által 2001-ben alapított Természet-Tudomány Ösztöndíjat, amelyet a Természet Világa Diák pályázatának legjobb felkészítő tanárai nyerhetnek el. A kitüntetésben 2004-ben Mihály Márta, a marosvásárhelyi Bolyai Fazakas Líceum fizikatanára és dr. Nebojszki László (balról a második), a bajai Szent László ÁMK Víznyelvi Szakköznevelőiskolájának mérnök-tanára részvétel. A kép két szélén a Rotary Clubok elnökei láthatók.

Segítségnyújtás

Jótékonysági bált rendez a Neffrit Kft. beteg gyermekek, elhagyott, mángányos idős emberek megsegítésére december 4-én, szombaton 19 órai kezdettel a Honvéd Klubban.

Kérjük, akik a jótékonysági tevékenységben segíteni tudnak, jelentkezzenek Maróczy Edit címén, a Neffrit Ékszerboltban (Baja, Hatfű u. 2.)
Telefon: 06-30/360-5976.

Adományok befizethetők a Borotai Takarékszövetkezet Bajai Kirendeltségénél (Baja, Tóth Kálmán u. 14/b.) vezetett 51100067/10009196 számú bankszámlára.

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISBN 1416-4469

Szerkesztői és szerkesztőbizottság

Felölts szerkesztő:

Bánai Tiber

A szerkesztőbizottság tagjai:

Bálint László, dr. Dinai József, Jász Anikó,
Kovács Zita, dr. Laki Ferenc,
dr. Mayer János, Szemédy Antal

Tervező szerkesztő:

Bunga Szabolcs

Lapalapító és kiadó:

Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:

6500 Baja, Oltvány Imre u. 14.
Telefon: 79/25-599

Fenntartó:

Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:

OTP Kereskedelmi Bank Rt.
Bajai Fiókja 11732033

Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:

Aréskar Nyomda Kft.
Baja, Antia u. 15. Tel.: 79/428-944

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ÖRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.